

การเก็บเกี่ยวของป่ากับการรักษาป่าแบบยั่งยืน : กรณีศึกษา *Lasia spinosa* Thw.
(ผักหนาม) ณ ตำบลนาดี อำเภอนาดี จังหวัดปราจีนบุรี

ปริญญานิพนธ์
ของ
เพ็ญศรี ผูกเกษร

26 ก.ค. 2543

เสนอต่อมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต วิชาเอกชีววิทยา
พฤษภาคม 2543
ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

คณะกรรมการควบคุมและคณะกรรมการสอบได้พิจารณาปฏิญานิพนธ์ฉบับนี้แล้ว
เห็นสมควรรับเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา ตามหลักสูตรปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต
วิชาเอกชีววิทยา ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒได้

คณะกรรมการควบคุม

.....*ดร. ละออ อัมพรพรัตน์*.....ประธาน
(อาจารย์ ดร. ละออ อัมพรพรัตน์)

.....*ดร. รุ่งเรือง*.....กรรมการ
(รองศาสตราจารย์เรณู ศรีสำราญ)

คณะกรรมการสอบ

.....*ดร. ละออ อัมพรพรัตน์*.....ประธาน
(อาจารย์ ดร. ละออ อัมพรพรัตน์)

.....*ดร. รุ่งเรือง*.....กรรมการ
(รองศาสตราจารย์เรณู ศรีสำราญ)

.....*ดร. เฉลิมชัย วงศ์วัฒนะ*.....กรรมการที่แต่งตั้งเพิ่มเติม
(อาจารย์ ดร. เฉลิมชัย วงศ์วัฒนะ)

.....*ดร. วันชาติ สุมโนจิตรารักษ์*.....กรรมการที่แต่งตั้งเพิ่มเติม
(อาจารย์วันชาติ สุมโนจิตรารักษ์)

บัณฑิตวิทยาลัยอนุมัติให้รับปฏิญานิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต วิชาเอกชีววิทยา ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

.....*ดร. เสริมศักดิ์ วิศาลาภรณ์*.....คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
(ศาสตราจารย์ ดร.เสริมศักดิ์ วิศาลาภรณ์)

วันที่ 12 เดือน พฤษภาคม พ.ศ. 2543

ประกาศคุณูปการ

ปริญญานิพนธ์นี้สำเร็จลุล่วงได้ ด้วยความช่วยเหลือ และคำแนะนำอย่างดียิ่งจาก
ดร. ละออ อัมพรพรวดี และรศ.เรณู ศรีสำราญ รวมทั้ง ผศ.ดร.เฉลิมชัย วงศ์วัฒน์ และ
อาจารย์วันชาติ สมโนจิตราภรณ์ ที่กรุณาร่วมเป็นกรรมการในการสอบ ผู้วิจัยขอกราบ
ขอบพระคุณเป็นอย่างสูงไว้ ณ ที่นี้

ขอขอบคุณ คุณณรงค์ นันทะแสน ฝ่ายวิชาการของหอพรรณไม้ และเจ้าหน้าที่ห้อง
สมุดของหอพรรณไม้ กรมป่าไม้ ที่ได้ให้ความช่วยเหลือในการวิเคราะห์พรรณไม้ และตรวจสอบ
ความถูกต้องของชื่อวิทยาศาสตร์ของพรรณไม้ และตำราเอกสารต่างๆ

ขอขอบคุณชาวบ้านหมู่ 2 ตำบลนาดี อำเภอนาดี จังหวัดปราจีนบุรี ที่ให้ความร่วมมือ
ช่วยเหลือและให้ข้อมูลต่างๆ เกี่ยวกับพื้นที่ศึกษา

ขอขอบคุณ คุณชาติชาย สิงห์วี รวมทั้งพี่ๆ เพื่อนๆ และน้องๆ ที่ให้กำลังใจแก่
ข้าพเจ้าด้วยดีตลอดมา

ขอโน้มรำลึกถึงพระคุณของบิดา มารดาและทุกๆ คนในครอบครัว ที่ให้กำลังใจและ
สนับสนุนในการศึกษาแก่ข้าพเจ้า จนสามารถทำปริญญานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงได้ด้วยดี และ
ขอโน้มรำลึกถึงพระคุณของอาจารย์ทุกท่าน ที่ได้ประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้ต่างๆ แก่ข้าพเจ้า
และขอขอบคุณผู้ที่ให้ความช่วยเหลือในด้านต่างๆ แต่ไม่ได้กล่าวถึงไว้ ณ ที่นี้ด้วย

เพ็ญศรี ผูกเพชร

สารบัญ

บทที่	หน้า
1 บทนำ.....	1
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
ความมุ่งหมายของการศึกษาวิจัย.....	3
ความสำคัญของการศึกษาวิจัย.....	3
ขอบเขตของการศึกษาวิจัย.....	4
นิยามศัพท์เฉพาะ.....	4
ข้อมูลทั่วไปของผักหนาม.....	5
2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	7
การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าไม้เพื่อการดำรงชีพ.....	7
นิเวศวิทยากับการเก็บเกี่ยวของป่า.....	9
3 วิธีดำเนินการวิจัย.....	12
สถานที่ทำวิจัย.....	12
ตอนที่ 1 ศึกษาการเก็บเกี่ยวและการใช้ประโยชน์จากของป่าจำพวก พรรณไม้ ของชาวบ้าน ในพื้นที่หมู่ที่ 2 ตำบลนาดี อำเภอนาดี จังหวัดปราจีนบุรี.....	14
วิธีการศึกษา.....	14
การวิเคราะห์ข้อมูล.....	14
ตอนที่ 2 กรณีศึกษาการเก็บเกี่ยวและการใช้ประโยชน์ของผักหนาม และ ผลกระทบของการเก็บต่อการรักษาป่าแบบยั่งยืน ในพื้นที่อุทยาน แห่งชาติเขาใหญ่ ตำบลนาดี อำเภอนาดี จังหวัดปราจีนบุรี.....	15
วิธีการศึกษา.....	15
การเก็บข้อมูล.....	16
การวิเคราะห์ข้อมูล.....	16
4 ผลการศึกษา.....	17
ตอนที่ 1 ศึกษาการเก็บและใช้ประโยชน์ของของป่าของชาวบ้าน จำพวก พรรณไม้ ของชาวบ้านในพื้นที่หมู่ 2 ตำบลนาดี อำเภอนาดี จังหวัดปราจีนบุรี	17

4 สภาพของหมู่บ้านที่ทำการศึกษา.....	17
ลักษณะเศรษฐกิจครัวเรือนของชาวบ้านหมู่ 2.....	18
ผู้เข้าไปเก็บเกี่ยวของป่า	19
วิธีการเก็บเกี่ยวของของป่า	22
การใช้ประโยชน์จากของป่า ของชาวบ้าน	23
การแปรรูปของของป่า	24
ตอนที่ 2 กรณีศึกษาการเก็บและการใช้ประโยชน์ของ ผักหนามและผลกระทบ	
ของการเก็บต่อการรักษาป่าแบบยั่งยืน ในพื้นที่อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่	
ตำบลนาดี อำเภอนาดี จังหวัดปราจีนบุรี	26
แหล่งที่อยู่อาศัยตามธรรมชาติของผักหนาม.....	27
พื้นที่ทำการศึกษ	28
การศึกษการเก็บเกี่ยวผักหนาม	29
การศึกษาความสัมพันธ์ของตัวแปร ในฤดูร้อน	31
การศึกษาความสัมพันธ์ของตัวแปร ในฤดูฝน	33
5 สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	34
ความสัมพันธ์ระหว่างฐานะทางเศรษฐกิจกับการพึงพิงของของป่า	34
การเก็บเกี่ยวของป่า	35
การเก็บเกี่ยวผักหนามของชาวบ้าน	35
ข้อเสนอแนะ	36
บรรณานุกรม	37
ภาคผนวก.....	41
ประวัติย่อผู้วิจัย.....	56

บัญชีตาราง

ตาราง	หน้า
1 แสดง ชนิด ปริมาณ และมูลค่าของของป่าในป่าสงวนแห่งชาติ ป่าดงมูล	8
2 แสดง ชนิด ปริมาณ และมูลค่าของของป่าที่ราษฎรบ้านโนนอำนาจเก็บหา ในป่าสงวนแห่งชาติ ป่าดงมูล	9
3 ลักษณะทางเศรษฐกิจของครัวเรือนของบ้านหมู่ 2.....	19
4 แสดงร้อยละ ของจำนวนครัวเรือนทั้งหมด ที่เข้าไปเก็บของป่า	20
5 แสดง % ของจำนวนครัวเรือน ทั้งหมดที่เก็บหาของป่าชนิดต่างๆ	23
6 แสดงเปอร์เซ็นต์ครัวเรือนทั้งหมดที่ให้ความสำคัญ กับของป่าที่เก็บเกี่ยวมากกว่า 10%.....	24
7 แสดงค่าเฉลี่ยความหนาแน่นของต้น จำนวนรอยใบอ่อนที่เก็บ จำนวนใบแก่ จำนวนใบอ่อนที่เก็บได้ จำนวนใบอ่อนที่เก็บยังไม่ได้ และความสูงของใบที่ยาว ที่สุดของผักหนาม ในพื้นที่คนเก็บมาก และพื้นที่คนเก็บน้อยในฤดูร้อน	29
8 แสดงค่าเฉลี่ยความหนาแน่นของต้น จำนวนรอยใบอ่อนที่เก็บ จำนวนใบแก่ จำนวนใบอ่อนที่เก็บได้ จำนวนใบอ่อนที่เก็บยังไม่ได้ และความสูงของใบที่ยาว ที่สุดของผักหนาม ในพื้นที่คนเก็บมาก และพื้นที่คนเก็บน้อยในฤดูฝน	30
9 แสดงค่าสหสัมพันธ์ระหว่างความหนาแน่นของต้น จำนวนรอยใบอ่อนที่เก็บ จำนวนใบแก่ จำนวนใบอ่อนที่เก็บได้ จำนวนใบอ่อนที่เก็บยังไม่ได้ และ ความสูงของใบที่ยาวที่สุด ของพื้นที่คนเก็บมาก ในฤดูร้อน	32
10 แสดงค่าสหสัมพันธ์ระหว่างความหนาแน่นของต้น จำนวนรอยใบอ่อนที่เก็บ จำนวนใบแก่ จำนวนใบอ่อนที่เก็บได้ จำนวนใบอ่อนที่เก็บยังไม่ได้ และ ความสูงของใบที่ยาวที่สุด ของพื้นที่คนเก็บน้อย ในฤดูร้อน	32
11 แสดงค่าสหสัมพันธ์ระหว่างความหนาแน่นของต้น จำนวนรอยใบอ่อนที่เก็บ จำนวนใบแก่ จำนวนใบอ่อนที่เก็บได้ จำนวนใบอ่อนที่เก็บยังไม่ได้ และ ความสูงของใบที่ยาวที่สุด ของพื้นที่คนเก็บมาก ในฤดูฝน	33
12 แสดงค่าสหสัมพันธ์ระหว่างความหนาแน่นของต้น จำนวนรอยใบอ่อนที่เก็บ จำนวนใบแก่ จำนวนใบอ่อนที่เก็บได้ จำนวนใบอ่อนที่เก็บยังไม่ได้ และ ความสูงของใบที่ยาวที่สุด ของพื้นที่คนเก็บน้อยในฤดูฝน	33
13 แสดงพรรณไม้ที่พบในบริเวณ ตำบลนาดี อำเภอนาดี ที่ชาวบ้านหมู่ที่ 2 นำมาใช้ประโยชน์	43
14 แสดงชนิดของเห็ดที่พบในบริเวณ ตำบลนาดี อำเภอนาดี	46

15	แสดงชนิดของพรรณพืช ส่วนที่ใช้ประโยชน์ ลักษณะการใช้ประโยชน์และ การจำหน่ายถดถดถดถด ที่ทำการสำรวจพบใน ตำบลนาดี อำเภอนาดี	47
16	แสดงชนิดของเห็ด ลักษณะการใช้ประโยชน์และการจำหน่าย ถดถดถดถด ที่ทำการสำรวจพบใน ตำบลนาดี อำเภอนาดี	55

บัญชีภาพประกอบ

ภาพประกอบ	หน้า
1 แสดง ก. ต้นผักหนาม ข. ช่อดอก	5
2 บริเวณที่ศึกษาผักหนาม	13
3 ลักษณะการวางแปลง	15
4 แสดงที่ตั้งพื้นที่ศึกษา	21
5 การขุดหาหน่อไม้ โดยใช้เสียมขุด	22
6 การเก็บใบอ่อนของผักหวาน โดยใช้มือเด็ด	22
7 หมวกและดอกไม้ ที่ทำจากใบลาน	25
8 กระบุงและหมวกที่ทำจากไม้ไผ่	25
9 การทำไซ (เครื่องมือจับสัตว์น้ำ)ที่ทำจากไม้ไผ่	25
10 การทำวัสดุถุงหลังคาที่ทำจากหญ้าคา	25
11 หลังคาออกสัตว์ที่ทำจาก หญ้าคา	25
12 ลักษณะใบอ่อนของผักหนาม ที่ชาวบ้านนำมาบริโภค	26
13 ลักษณะของผักหนาม ที่ต้องแล้ว	27
14 ที่อยู่อาศัยตามธรรมชาติของผักหนาม	27
15 ระยะทางจากหมู่บ้านไปเก็บผักหนาม	28

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ป่าหรือป่าไม้ คือ พื้นที่ที่ปกคลุมไปด้วยพรรณพืชชนิดต่างๆ มากมายขึ้นอยู่กับลักษณะเป็นชั้นๆ ลดหลั่นความสูงกันไปตามธรรมชาติ นับตั้งแต่ไม้ชั้นบนที่แผ่กิ่งก้านสาขาปกคลุมไม้เล็ก ถัดลงมาก็มี ไม้พื้นล่าง ไม้พุ่ม ไม้หน่อ ไม้ไผ่ ลงไปจนถึงหญ้าและเฟิน เป็นต้น ป่าจะประกอบไปด้วยพืชและ สัตว์มากมายหลายชนิด ประเทศไทยมีชนิดพรรณพืชมีเมล็ด (seed plants) ประมาณ 245 วงศ์ 1,763 สกุล 9,002 ชนิด และเป็นพืชไร้เมล็ดจำพวกเฟิน อีกประมาณ 620 ชนิด (ธวัชชัย สันติสุข. 2532 : 81 - 90) มีพรรณสัตว์ที่มีกระดูกสันหลัง ประมาณ 1,625 ชนิด สัตว์ไม่มีกระดูกสันหลัง 11,900 ชนิด (สำนักงานนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม. 2539 : 6) ทรัพยากรป่าไม้มีบทบาทสำคัญ ต่อการดำรงอยู่ของสิ่งมีชีวิต ทั้งทางด้านกายภาพและทางด้านชีวภาพ ด้านกายภาพ ป่าไม้ ช่วยให้ฝนตกตามฤดูกาล ทำให้อากาศมีความชุ่มชื้นสม่ำเสมอ ช่วยให้เกิดระบบการหมุนเวียนของ ออกซิเจนในอากาศ บรรเทาความรุนแรงของลมพายุ ป้องกันการพังทลายของหน้าดิน บรรเทา อุทกภัยและทำให้มีน้ำจากแหล่งธรรมชาติไหลสม่ำเสมอตลอดปี เป็นต้น ด้านชีวภาพ ป่าไม้เป็น แหล่งอาหาร ที่อยู่อาศัย การกระจายพันธุ์ของสัตว์ ส่วนมนุษย์ได้ประโยชน์จากป่าไม้ เป็นวัตถุดิบในการก่อสร้าง เครื่องเรือน เป็นแหล่งอาหารและยา

ไม้จากป่าให้ผลผลิตตอบสนองทางเศรษฐกิจที่สูง แก่รัฐอย่างเป็นล่ำเป็นสันจากการให้สัมปทานการทำไม้แก่เอกชน แต่ในทางกลับกันการตัดไม้จากป่านี้นำให้เกิดผลกระทบต่อความหลากหลายทางชีวภาพในระบบนิเวศ ทำให้ความหลากหลายของชนิดพันธุ์และพันธุกรรมในป่าลดลง สัตว์ป่าขาดแหล่งอาหารและที่อยู่อาศัย หน้าดินเสียไปทำให้สูญเสียแร่ธาตุอาหารในดิน เกิดการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของป่า ทำให้ระบบนิเวศเปลี่ยนแปลงไป ซึ่งตามกฎหมายระเบียบของการทำไม้ จะต้องมีการปลูกเสริม แต่อัตราการปลูกไม่สามารถทันต่ออัตราการตัด และการปลูกพืชใหม่ขึ้นมาทดแทนนั้นไม่สามารถดึงดูดการสูญเสียต่างๆ ให้กลับคืนขึ้นมาได้ในทันทีทันใด หรือไม่สมารถวนกลับคืนมาอีกเลย คณะรัฐมนตรีจึงได้มีมติเมื่อวันที่ 17 มกราคม 2532 ให้กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ยกเลิกสัมปทานป่าไม้ แต่พื้นที่ป่าก็ถูกทำลายและลดปริมาณลงเรื่อยๆ เหตุผลหนึ่งมาจากการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 1 ในปี 2504 ที่มีการพัฒนาเศรษฐกิจประเทศ เช่น การตัดถนนผ่านป่า สร้างเขื่อนขนาดใหญ่ในพื้นที่ป่า ทั้งนี้เพื่อรองรับการพัฒนาทางด้านเทคโนโลยี และอุตสาหกรรม ชาวบ้านเพื่อบุกเบิกพื้นที่ป่าใช้เป็นพื้นที่เกษตร ช่วงปี 2504 ประเทศไทยมีพื้นที่ป่าไม้มารวมทั้งสิ้น 171 ล้านไร่ หรือคิดเป็น 53.33% ของพื้นที่ประเทศ ในปี 2536 มีพื้นที่ป่าเหลือ 83.5 ล้านไร่ หรือร้อยละ 26 ของพื้นที่ประเทศ และจากข้อมูลล่าสุด ปี พ.ศ. 2538 พื้นที่ป่าไม้ของประเทศไทยเหลืออยู่ประมาณ 82 ล้านไร่ หรือคิดเป็น 25.62% ของพื้นที่ประเทศ (กรมป่าไม้. 2540)

การใช้ผลผลิตจากป่าหรือของป่า (Non-Timber Forest Products : NTFPs) กลับถูกกละเลย และได้รับการค่านึงว่าเป็น “ อันดंबरอง ” แต่อันที่จริงแล้ว ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันของป่า มีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตของคนทุกคน ทั้งในด้านอาหารและด้านใช้สอยในครัวเรือน ซึ่งชาวบ้านจะเข้าป่าเพื่อเก็บหาของป่าต่างๆ มาใช้เพื่อเป็นอาหาร ประกอบด้วยพืชที่นิยมนำมารับประทานเป็นผัก เช่น ยอดผักหวาน ยอดมะกอก ยอดเฟินหรือผักกูด ผลไม้ เช่น มะไฟ คอแลน หว้า มะม่วงป่า และเก็บหัวเผือกหัวมันต่างๆ เช่น กลอย มันนก มันมือเสือ มาประกอบอาหาร ในช่วงฤดูฝน จะมีเห็ดขึ้นอยู่หลายชนิด ชาวบ้านจะเก็บ เห็ดเผาะ เห็ดกระด้าง เห็ดปลวก ไปประกอบอาหารเป็นต้น ในเรื่องที่อยู่อาศัย ช่วงฤดูแล้งไม้ในป่าผลัดใบ ชาวบ้านจะเก็บใบพลวง ใบสัก หนุ่ยคา มาสานเป็นตับ ๆ ไว้ ทำหลังคาบ้าน (Lert Chuntanaparb *et.al.*, 1995 : 1 - 11) ยังมีของป่าจากพืช อีกหลายชนิดที่ชาวบ้านนำมาใช้ประโยชน์ในรูปแบบต่างๆ เช่น น้ำมันยางที่ได้จากการเจาะและเผาต้นยาง ตันเหียงแล้วใช้น้ำมันยางที่ได้ทำไม้ ทาเครื่องจักสาน และทำซีโต้จุดไฟ ยางเยลตงได้จากต้นตีนเป็ดใช้ทำหมากฝรั่ง สีสรรมาที่ได้จากมะเกลือ ผาง นำมาใช้ย้อมผ้าได้ น้ำมันสนจากต้นสน นอกจากนั้นของป่า ยังสร้างรายได้ให้กับท้องถิ่น เช่น เห็ดปลวก หรือเห็ดโคน นอกจากจะขายเห็ดสด ราคาประมาณกิโลกรัมละ 150-300 บาท แล้วยังนำมาดองเก็บไว้กินหรือขายได้นานนับปี (เทอด สุปรีชากร 2525 : 4 - 11) และของป่าบางชนิดได้กลายเป็นสินค้าส่งออก ทำรายได้ให้กับประเทศจำนวนมาก สถิติการส่งออกของป่าในปี 2537 มีมูลค่าถึง 560.76 ล้านบาท (วนิดา สุพรรณเสณี. 2539 : 8) ของป่าที่กลายเป็นสินค้าส่งออกที่สำคัญ ได้แก่ น้ำผึ้งธรรมชาติ เปลือกอบเชยและดอกอบเชย กระวาน ชัน กายาน สีเสียด ไม้ไผ่ หวาย เป็นต้น

การเก็บเกี่ยวของป่า จัดเป็นการอนุรักษ์ป่าและอนุรักษ์ระบบนิเวศ ถ้าการเก็บเกี่ยวนั้นไม่ทำลายวงจรการเกิดและเจริญเติบโตของสิ่งมีชีวิตที่ถูกเก็บเกี่ยว และสิ่งมีชีวิตที่ถูกเก็บเกี่ยวนั้นยังสามารถสืบพันธุ์ต่อไปได้ (Hall & Bawa, 1993 : 234 - 247) ตัวอย่างเช่น การเก็บเกี่ยวเนื้อเยื่อของใบ อาจมีผลกระทบต่อโครงสร้างของต้นพืช และความอุดมสมบูรณ์ของพืช แต่ถ้าพืชแต่ละชนิดไม่ถูกเก็บเกี่ยวไปจนหมด โดยทิ้งใบที่สมบูรณ์ไว้กับต้นพืชบ้าง พืชแต่ละต้นก็จะทำการสังเคราะห์ และผลิตใบขึ้นมาใหม่ หรือการเก็บเมล็ด หรือผลไม้ ก็ควรเหลือบางส่วนไว้ให้เป็นอาหารของสัตว์ที่อาศัยพืชชนิดนั้นๆ เป็นอาหาร และใช้สำหรับการกระจายพันธุ์ เพราะในระบบนิเวศธรรมชาติโอกาสอยู่รอดของต้นกล้าจะมีเพียง 5% เท่านั้น เช่น เมล็ดงอก 1,000 เมล็ดจำนวน 95% ของต้นกล้าจะตายลงในช่วงปีแรก ประชากรของต้นไม้ยังคงอยู่รอดเพียง 50 ต้น ดังนั้นหากมีการเก็บเมล็ดพันธุ์จากป่า เพื่อค้าขาย จำนวน 100 เมล็ด ไปก่อนที่เมล็ดจะงอก จำนวนต้นกล้าจะลดลงเหลือเพียงแค่ 5 ต้น การลดลงสืบเท่าตัวนี้มีผลอย่างเห็นได้ชัดต่อโครงสร้างของประชากรต้นไม้ (Peters. 1996) นอกจากนั้นการเก็บเกี่ยวเมล็ด หรือผลของพืชชนิดใดชนิดหนึ่งเป็นเวลานาน จะมีผลต่อจำนวนประชากรของสัตว์ที่อาศัยพืชชนิดนั้นๆ เป็นอาหาร ซึ่งการกระทำเช่นนี้ สามารถเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์สายใยอาหาร (food web) และมีผลกระทบต่อสิ่งมีชีวิตชนิดอื่นๆในทำให้ป่าไม่สมดุล เกิดผลกระทบต่อการแพร่พันธุ์ และการสืบพันธุ์ลง (Janzen. 1970 : 501 - 528)

จากที่กล่าวมาข้างต้น จะเห็นได้ว่าทรัพยากรป่าไม่มีบทบาทสำคัญต่อการดำรงอยู่ของสิ่งมีชีวิต ไม่ว่าจะเป็นบทบาททางด้านกายภาพ และด้านชีวภาพ (ดังนั้นเพื่อรักษาทรัพยากรป่าไม่ให้คงอยู่ไปนานเท่าไรนัก การจัดตั้งเขตอนุรักษ์ อุทยานแห่งชาติหรือสวนป่า จึงเป็นทางเลือกหนึ่งในการป้องกันความหลากหลายทางชีวภาพไว้ ซึ่งในบริเวณเขตสงวนนี้จะใช้กฎหมายในการควบคุมดูแล และมีข้อห้ามห้ามนำของป่า หรือสิ่งมีชีวิตอื่นๆ ออกจากป่า แต่เราไม่สามารถแยกมนุษย์ออกจากป่าได้) ดังนั้นการหันกลับมาเก็บเกี่ยวผลิตผลจากป่าหรือของป่า แทนการใช้ประโยชน์จากไม้ น่าจะเป็นวิธีการหนึ่งที่เอื้อประโยชน์ในการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพ เพราะการเก็บเกี่ยวของป่าในปริมาณที่น้อย เพื่อนำมาใช้ยังชีพภายในครัวเรือนเท่านั้น มิใช่นำเข้ามาสู่ระบบอุตสาหกรรมใหญ่ไม่ถึงกับทำลายต้นพืช (Allegretti. 1990 : 252)

ในประเทศไทยยังมีการศึกษาการประเมินผลกระทบของการเก็บเกี่ยว และใช้ประโยชน์จากของของป่าต่อระบบนิเวศป่าไม้น้อย จึงเป็นเหตุผลที่ทำให้ข้าพเจ้าทำการศึกษาเรื่องนี้

ความมุ่งหมายของการศึกษาวิจัย

1. เพื่อรวบรวมรายชื่อของของป่า จำพวกพรรณไม้ในพื้นที่อำเภอนาดิ จังหวัดปราจีนบุรี
2. เพื่อศึกษาการใช้ประโยชน์จากของป่าจำพวกพรรณไม้ ของชาวบ้านในพื้นที่อำเภอนาดิ จังหวัดปราจีนบุรี
3. เพื่อหาความสัมพันธ์ระหว่างการเก็บเกี่ยวของป่ากับการรักษาป่าแบบยั่งยืน : กรณีศึกษาเรื่องผักหนาม ของชาวบ้านในพื้นที่ป่า เขตอำเภอนาดิ จังหวัดปราจีนบุรี

ความสำคัญของการศึกษาวิจัย

1. ทำให้ทราบถึงความหลากหลายของของป่าจำพวกพรรณไม้ที่พบในพื้นที่เขต อำเภอนาดิ จังหวัดปราจีนบุรี
2. ทำให้ทราบถึงวิธีการเก็บเกี่ยวและการใช้ประโยชน์จากของป่า
3. ทราบถึงลักษณะการเก็บเกี่ยวและการใช้ประโยชน์จากผักหนามของชาวบ้าน ว่ามีส่วนทำลายหรือสนับสนุนการรักษาป่าแบบยั่งยืน และเพื่อเป็นแนวทางในการจัดการดูแลการใช้ประโยชน์จากของป่า
4. เพื่อให้ชาวบ้านตระหนักถึงความสำคัญของวิธีการเก็บเกี่ยวของป่า เพื่อที่จะรักษาของป่า และทำให้ป่ายังคงอยู่ต่อไป

ขอบเขตของการวิจัย

1. ศึกษาการเก็บเกี่ยวและการใช้ประโยชน์จากของป่าจำพวกพรรณไม้ ของชาวบ้านในพื้นที่ หมู่ 2 ตำบลนาดี อำเภอนาดี จังหวัดปราจีนบุรี
2. ศึกษาผลกระทบจากการเก็บเกี่ยวผักหนามต่อการรักษาป่าแบบยั่งยืน บริเวณพื้นที่ วังรี อโนดาด ตำบลเขาเกลือ และถ้ำค้างคาว ซึ่งอยู่ในพื้นที่ป่าดิบแล้งของอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่

นิยามศัพท์ในการวิจัย

1. ป่า (Forest) หมายถึง ที่ดินซึ่งยังมีต้นไม้บุคคลใดได้มาตามกฎหมายที่ดิน (ตามพระราชบัญญัติป่าไม้ พ.ศ.2484)
2. ป่าสงวนแห่งชาติ หมายถึง พื้นที่ป่าไม้ตามที่ได้รับการประกาศเป็นป่าสงวนตาม พระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ พ.ศ.2507 มาตรา 6 โดยมีอาณาเขตตามแผนที่แนบท้ายกฎกระทรวง
3. ป่าดิบแล้ง (Dry evergreen forests หรือ Semi-evergreen forests) หมายถึง ป่าที่แปรสภาพมาจากป่าดิบชื้น (tropical rain forest) เพราะลักษณะโครงสร้าง ลักษณะดินตลอดจนพรรณไม้ที่ขึ้นอยู่มีลักษณะคล้ายกับป่าดิบชื้น แต่ปัจจัยอย่างอื่นจะลดลง เช่น มีปริมาณฝนตกรายปีน้อยกว่า และขึ้นอยู่ในระหว่างความสูงเหนือระดับน้ำทะเลต่ำกว่า มีความชื้นน้อยกว่าป่าดิบชื้น มักปรากฏตามที่ลุ่ม ตามลำห้วยลำธารเป็นแนวแคบๆ ตามเชิงเขาที่ความสูงเหนือระดับน้ำทะเลปานกลางต่ำกว่า 700 เมตร เฉลี่ยประมาณ 500 เมตร (ทวี ไชยเรืองศิริ. 2526 : 8)
4. ไม้ (Timber or Wood) หมายถึง ไม้สักหรือไม้อื่นๆทุกชนิด ทั้งที่เป็นต้น ตอ เถา รวมตลอดจนถึงไม้ที่นำเข้ามาในราชอาณาจักร ไม้ไผ่ทุกชนิด หวาย ตลอดจนตา ปุ่ม ตอ เศษ ปลาย และกิ่งของสิ่งนั้นๆ ไม่ว่าจะถูกตัด ทอน เลื่อย ถาก ขุด หรือกระทำโดยประการอื่นใด ทุกชนิด (พระราชบัญญัติป่าไม้ พ.ศ.2484)
5. ของป่า (Non - Timber Forest Products :NTFPs) หมายถึง บรรดาของที่เกิดหรือมีขึ้นในป่าตามธรรมชาติ คือผลิตผลที่ได้จากป่าทุกชนิดยกเว้นไม้ (ไม้ในที่นี้ หมายถึง ผลิตภัณฑ์เนื้อไม้ที่ได้จากไม้โดยตรง) ได้แก่ น้ำมันยาง ยางไม้ ตลอดจนสิ่งอื่นๆ ที่เกิดจากไม้ พืชต่างๆ ตลอดจนสิ่งอื่นๆ ที่เกิดจากพืช รังนก ครั่ง รวงผึ้ง ขี้ผึ้ง และมูลค้างคาว รวมทั้งหินที่ไม่ใช่แร่ตามกฎหมายว่าด้วยแร่ และหมายรวมถึงถ่านไม้ที่บุคคลทำขึ้นด้วย ซึ่งมีจัดจำแนกออกเป็นหมวดหมู่ได้ 9 กลุ่ม คือ หวาย ไม้ ชันและยาง สมุนไพรและเครื่องเทศ พืชอาหาร แมลงอุตสาหกรรมและแมลงกินได้ ไม้หอม เปลือกไม้ แทนนินและสีธรรมชาติ ส่วนของป่าอีกหลายชนิด เช่น ใบลาน ใบชา กก และไม้กวาด ยังไม่มีการศึกษาและข้อมูลที่เพียงพอและมีปริมาณน้อย จึงยังไม่จัดรวมอยู่ในกลุ่มที่จัดจำแนก (วนิดา สุบรรณเสณี. 2539 : 1-7)
6. การอนุรักษ์ หมายถึง การใช้ตามความต้องการและประหยัดไว้เพื่อใช้ในอนาคต ซึ่งหมายถึง การใช้อย่างมีเหตุผล (to use rationally) (เกษม จันทร์แก้ว. 2540 : 112)
7. ความยั่งยืน (sustainability) หมายถึง สามารถที่จะดำรงอยู่ได้ (เกษม จันทร์แก้ว. 2540)

ข้อมูลทั่วไปของผักหนาม

ชื่อวงศ์	ARACEAE
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Lasia spinosa</i> Thw.
ชื่อพื้นเมือง	ผักหนาม (ทั่วไป) กะลี (มาเลย์-นราธิวาส)

ผักหนาม เป็นพืชน้ำ จัดอยู่ในวงศ์ Araceae พบในบริเวณที่ชื้น ริมน้ำหนองน้ำข้างลำธาร หรือริมแม่น้ำ น้ำท่วมถึง ผักหนามเป็นไม้ล้มลุกอายุยืนหลายปี มีเหง้าอยู่ใต้ดิน ลำต้นมีเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 4-5 ซม. ลำต้นตั้งตรงหรือโค้งลงเล็กน้อย ใบเป็นใบเดี่ยว รูปหัวใจกลับ ขอบใบหยักเว้าลึกออกเป็นแฉก ๆ รอยเว้าลึกเกือบถึงเส้นกลางใบ ใบกว้างมากกว่า 25 ซม. ยาว 30-40 ซม. ก้านใบยาวประมาณ 20-50 ซม. มีหนามอยู่ตามลำต้น และก้านใบ (ภาพประกอบ 1 ก.) ใบอ่อนม้วนเป็นแท่งกลมปลายแหลม ช่อดอกแบบ spadix และมีดอกย่อยอัดกันแน่น ดอกตัวเมียอยู่ตอนล่าง ดอกตัวผู้อยู่ตอนบน มีกาบหุ้มช่อดอกสีน้ำตาล ก้านช่อดอกยาวและมีหนาม (ภาพประกอบ 1 ข.) ผลสดแบบเบอร์รี่ (berry)



ก



ข

ภาพประกอบ 1 ก. ต้นผักหนาม ข. ช่อดอก

ประโยชน์ทางยา

เหง้าของผักหนามมีสรรพคุณแก้ไอ ขับเสมหะ แก้ก้นเนื่องจากพิษหัด เหือด สุกใส ดำแดง และถอนพิษ รากและใบ มีสรรพคุณ ขับเสมหะ ก้านและใบ ของผักหนามตำรวมกับเกลือ ให้วัวควายกิน ทำให้วัว ควาย เจริญอาหารได้ดี

ประโยชน์ทางอาหาร

ผักหนาม มีรสจืด ผักหนามต้องมีรสเปรี้ยว ในการนำผักหนามมาเป็นอาหารจะต้องนำไปทำให้สุกหรือดองเพื่อกำจัด *hydrocyanic acid* ที่มีอยู่ในผักหนามก่อน จึงจะรับประทานได้ คนนิยมนำไปอ่อน ไปต้ม ลวก หรือต้มกับกะทิ รับประทาน เป็นผักจิ้มกับน้ำพริก หรือนำไปปรุงใส่ในแกงส้ม แกงไตปลา หรือผัดก็ได้ หรือนำไปดองเกลือ

คุณค่าทางโภชนาการของผักหนาม ผักหนาม 100 กรัม ให้พลังงาน 18 กิโลแคลอรี ประกอบด้วย เส้นใย 0.8 กรัม แคลเซียม 14 มิลลิกรัม ฟอสฟอรัส 11 มิลลิกรัม เหล็ก 0.9 มิลลิกรัม วิตามินเอ 6383 IU (หน่วยสากล) วิตามินบีหนึ่ง 0.92 มิลลิกรัม วิตามินบีสอง 0.04 มิลลิกรัม ไนอาซิน 0.9 มิลลิกรัม วิตามินซี 23 มิลลิกรัม (รพช. 2541 : 180)

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าไม้เพื่อการดำรงชีพ

ชาวบ้านมีวิถีการดำรงชีวิตผูกพันอยู่กับความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรป่าไม้ อย่างแยกไม่ออก ในการอาศัยประโยชน์จากทรัพยากรป่าไม้ ในการสนองความต้องการด้านบริโภค การใช้สอยสร้างรายได้ (Subansenee *et al.* 1987 : 417 , Poffenberger. 1993 , นิวัติ เรืองพานิช . 2534 : 382) ความต้องการทางจิตวิทยา ได้แก่ ความเชื่อต่าง ๆ เช่น ความเชื่อในเรื่องภูตผีประจำต้นไม้ เจ้าป่าเจ้าเขา และการประกอบพิธีกรรมทางศาสนา (Subansenee *et al.* 1987 : 417)

ด้านการบริโภค เป็นลักษณะการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรของป่าที่สำคัญที่สุดของครัวเรือนชนบทมาตั้งแต่อดีตกาล แม้แต่ในปัจจุบันที่มีความเจริญก้าวหน้าทางด้านต่าง ๆ มีการผลิตสินค้าซื้อขายแลกเปลี่ยนในระหว่างสังคมมนุษย์ ทั้งในระดับชุมชนชนบท ชุมชนเมือง จนถึงชุมชนระหว่างประเทศก็ตาม แต่ชาวบ้านที่อยู่ใกล้ป่าก็ยังต้องใช้ประโยชน์จากป่าไม้เป็นแหล่งทรัพยากรธรรมชาติ เพื่อการยังชีพในรูปของปัจจัยสี่ เริ่มตั้งแต่การเก็บพืชผักป่า โดยการเก็บส่วนต่าง ๆ ของพืช ทั้งดอก ใบ ผล เมล็ด ลำต้น รากมาเป็นอาหาร รวมทั้งอาหารที่ได้จากสัตว์ป่าหรือผลิตภัณฑ์จากสัตว์ป่า มีผลงานวิจัยของหลายท่าน ที่ได้ศึกษาเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรของป่าในด้านการบริโภค ฟิลลิส (Phillis *et al.*, 1982 : Abstract) ศึกษาการเก็บของป่ามาเป็นอาหารของชาวบ้านในแถบแกมเบีย (Gambian) 5 แห่ง ในประเทศแอฟริกา พบว่า อาหารที่เก็บหาได้จากในป่ามีความสำคัญมาก ในช่วงที่ขาดแคลนหรือผลผลิตที่ปลูกล้มเหลว และผลไม้ป่านำมาเป็นของว่างหรือเป็นของหวาน (Koppeli. 1990) เกียร์ดิรัตน์ คุณารัตนพฤกษ์. (2535 : 77 - 91) ได้ทำการศึกษา บทบาทของอาหารจากป่าต่อการพึ่งพาตนเองและภาวะโภชนาการของชนบทอีสานที่ป่าถูกเวียง จังหวัดขอนแก่น จำนวน 8 หมู่บ้าน พบว่า ป่าถือเป็นแหล่งอาหารอันดับหนึ่งของชาวชนบท ของป่ามีบทบาทความสำคัญในด้านโภชนาการของครัวเรือนในชนบทที่อาศัยอยู่ใกล้ป่า และครัวเรือนที่ยากจนไม่มีที่ดินทำกินของตนเองจะพึ่งพิงป่ามาก โดยการเข้าไปเก็บอาหารจากป่ามาบริโภคภายในครัวเรือนเฉลี่ย 5 - 6 วัน/สัปดาห์ ประพิมพร สมณาแสงและคณะ (Somnasang *et al.*, 1988 : 78 - 193) พบว่า อาหารป่าเป็นแหล่งอาหารที่สำคัญ ชาวบ้านจะเข้าไปเก็บอาหารจากป่ามาบริโภค เฉลี่ย 3 วัน/สัปดาห์ ชนิดของของป่าที่ชาวบ้านนำมาบริโภค มีหลากหลายชนิด จากการศึกษาคความหลากหลายของของป่า ในป่าสงวนแห่งชาติ ป่าดงมูล จังหวัดกาฬสินธุ์ ซึ่งได้มีผู้ทำการศึกษาไว้ 4 ท่าน คือ ใน ค.ศ. 1988 ประสงค์ สงวนธรรม (Sanguantam *et al.* , 1988) พบว่าป่าดงมูล อุดมสมบูรณ์ไปด้วยพรรณไม้นานาชนิด มีพืชที่นำมาเป็นอาหารถึง 40 ชนิด ในปี พ.ศ. 2536 บัวเรศ ประไชโย และคณะ. (2536 : บทคัดย่อ) พบว่า ที่ภูพระ ป่าสงวนแห่งชาติป่าดงมูล มีของป่าที่สำคัญอยู่ 3 ประเภท ได้แก่ พืชที่รับประทานได้จำนวน 33 ชนิด พืชที่เป็นสมุนไพร จำนวน 55 ชนิด และเห็ดที่รับประทานได้ จำนวน 8 ชนิด

ในปี พ.ศ. 2536 รณสิทธิ์ มณีไสย์. (2536 : บทคัดย่อ) พบว่า ราษฎรบ้านโนนศรีสวัสดิ์ จะเก็บพรรณไม้มาใช้บริโภคในครัวเรือน จำนวน 54 ชนิด ซึ่งชนิดของพรรณไม้ที่เก็บในแต่ละฤดูกาลจะมีความแตกต่างกัน ในช่วงฤดูฝนจะเก็บหาพรรณพืชได้มากที่สุดถึง 35 ชนิด และในปี พ.ศ. 2539 วีระวัฒน์ จันทกานันท์ และคณะ. (2539 : บทคัดย่อ) พบว่า ราษฎรบ้านโนนอำนวนย เก็บหาของป่ามาใช้บริโภคในครัวเรือน แยกเป็นพืชผักป่า 32 ชนิด เห็ด 11 ชนิด ผลไม้ป่า 35 ชนิด

ด้านการใช้สอย เป็นลักษณะการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าไม้ที่ครัวเรือนชนบท จะนำของป่ามาใช้ใน ด้านการเกษตรกรรม ได้แก่ นำไม้ไผ่ หวาย มาใช้ทำเป็นเครื่องมือในการเกษตร และเครื่องจับสัตว์น้ำ เช่น เสียม คราด ด้ามมีด สวิง ไช เป็นต้น ราษฎรบ้านโนนศรีสวัสดิ์ ตำบลดงมูล อำเภอนองบุรี จังหวัดกาฬสินธุ์นั้น เก็บของป่ามาใช้สอยในงานหัตถกรรม 19 ชนิด (รณสิทธิ์ มณีไสย์. 2536 : บทคัดย่อ) ในปัจจุบันนี้ก็มีการนำเส้นใยจากไม้มาทำเครื่องนุ่งห่ม และนำไม้ไผ่ หวาย มาเป็นส่วนประกอบของที่อยู่อาศัย (นิวัติ เรืองพานิช. 2534 : 382)

ด้านการสร้างรายได้ เป็นลักษณะการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าไม้ที่ครัวเรือนชนบทเก็บหาของป่าแล้ว นำไปขายเป็นรายได้ครัวเรือน เพื่อแลกเปลี่ยนกับสิ่งอุปโภคบริโภคที่ครัวเรือนขาดแคลนหรือหาไม่ได้จากป่าไม้ ลักษณะการขายแบ่งออกเป็น 2 ประเภทคือ การขายทรัพยากรที่เก็บหามาได้จากป่าโดยคงสภาพเดิม เช่น เห็ด พืชผักป่า ผลไม้ป่า หรือเนื้อสัตว์ป่าและผลิตภัณฑ์จากสัตว์ป่า อีกประเภทหนึ่ง ได้แก่ ทำการแปรรูปทรัพยากรจากป่าเสียก่อนนำออกขาย เช่น ผลิตภัณฑ์จากไม้ ได้แก่ โต๊ะ เก้าอี้ หัตถกรรมต่างๆ จากหวาย ไม้ไผ่ ใบลาน ซึ่งสินค้าแปรรูปเหล่านี้ สามารถส่งเป็นสินค้าออกขายต่างประเทศ ทำรายได้ให้แก่ประเทศได้ปีละมาก ๆ จากการศึกษาในป่าดงมูล ในปี 2539 พบว่า ผลลัพธ์ทางเศรษฐกิจของของป่าในป่าสงวนแห่งชาติ ป่าดงมูล จังหวัดกาฬสินธุ์ มีมูลค่ารวมทั้งสิ้น 197,402,327 บาท/ปี (รายละเอียดดังตาราง 1)

ตาราง 1 แสดงชนิด ปริมาณ และมูลค่าของของป่าในป่าสงวนแห่งชาติ ป่าดงมูล

ชนิดของของป่า	จำนวน (ชนิด)	ปริมาณ	มูลค่า (บาท)
ไม้พื้น	70	2,196,810 ลูกบาศก์เมตร	127,226,322
พืชผักป่า	32	2,845,104 กิโลกรัม	27,754,496
เห็ด	11	206,695 กิโลกรัม	12,775,104
ผลไม้ป่า	35	1,021,133 กิโลกรัม	10,095,166
สมุนไพร	116	3,539,459 กิโลกรัม	12,405,746
แมลงกิน	9	38,232 กิโลกรัม	2,106,830
พืชหัตถกรรม	12	1,836,957 กิโลกรัม	5,074,663

ส่วนมูลค่าของของป่าที่ราษฎรบ้านโนนอำนาจเก็บหาได้ มีมูลค่ารวมทั้งสิ้น 717,656 บาท รายละเอียดดังตาราง 2 (วีระวัฒน์ จินตพานันท์ และคณะ. 2539 : บทคัดย่อ)

ตาราง 2 แสดงชนิด ปริมาณ และมูลค่าของของป่าที่ราษฎรบ้านโนนอำนาจเก็บหา
ในป่าสงวนแห่งชาติ ป่าดงมูล

ชนิดของของป่า	จำนวน (ชนิด)	ปริมาณ	มูลค่า (บาท)
ไม้พืน	13	1,270 ลูกบาศก์เมตร	449,080
พืชผักป่า	11	5,024 กิโลกรัม	68,960
เห็ด	4	1,658 กิโลกรัม	93,880
ผลไม้ป่า	4	468 กิโลกรัม	8,940
สมุนไพร	11	216 กิโลกรัม	13,304
แมลงกิน	7	1,178 กิโลกรัม	40,628
พืชหัตถกรรม	2	25,272 กิโลกรัม	42,864

ในปี 2535 พบว่า ราษฎรในพื้นที่ป่าดงมูลและหมู่บ้านใกล้เคียงป่า มีรายได้จากการเก็บเห็ดมาขาย ในกิโลกรัมละ 40 - 45 บาท (เศกสรรค์ ยงวิชัย และคณะ. 2535 : 34) และบ้านโนนชุมชนดงใหญ่ จังหวัดอำนาจเจริญ มีรายได้เสริมจากการเก็บของป่าขาย ซึ่งมีมูลค่าถึง 3,846.68 บาท/ครัวเรือน/ปี (วุฒิพล หัวเมืองแก้ว และคณะ. 2536 : 65)

ของป่ามีประโยชน์ทางเศรษฐกิจมากจากที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น แนวโน้มข้างหน้าถ้ามีการเก็บหาของป่าในปริมาณที่มาก ๆ จนเกินกำลังผลิตขึ้นมาทดแทน หรือมีการเก็บหาของป่าในลักษณะที่เป็นการทำลายพันธุ์กรรมจนของป่าไม่สามารถขยายพันธุ์ต่อไปได้อีก ดังนั้น รัฐควรจะต้องทำการดูแลจัดการให้ชาวบ้านรู้จักการพัฒนาการใช้ประโยชน์ของของป่าให้มากขึ้น และรู้จักการเก็บหาของป่าอย่างถูกวิธีและมีความพอเหมาะพอดี ตลอดจนการสนับสนุนให้มีการพัฒนาของป่าให้เพิ่มมากขึ้นทดแทนของป่าธรรมชาติ ทั้งนี้เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชนทั้งในเชิงเศรษฐกิจ และเชิงอนุรักษ์ (วิยุทธ์ จำรัสพันธุ์. 2535)

นิเวศวิทยากับการเก็บเกี่ยวของป่า

มนุษย์รู้จักการนำของป่าชนิดต่าง ๆ มาใช้ประโยชน์มาตั้งแต่อดีต เช่น การนำพรรณพืชชนิดต่าง ๆ มาเป็นอาหาร หรือใช้สอย โดยการเก็บเกี่ยวโครงสร้างของพืช คือ กิ่งก้าน ใบ ใบอ่อน ยอดอ่อน หน่ออ่อน ราก เปลือก ผลหรือเมล็ด (Hall & Bawa. 1993 : 234 - 247) เพื่อนำมาใช้

เพียงในครัวเรือนของตน ดังนั้นจำนวนพืชตามแหล่งที่อาศัยต่างๆ ยังเหลืออยู่จำนวนมากพอที่จะรักษาระบบนิเวศไว้ได้ และส่วนที่มนุษย์เก็บเกี่ยวไปแล้วก็สามารถฟื้นตัวขึ้นมาใหม่ แต่ในปัจจุบันมนุษย์นำพันธุ์พืชมาเพื่อประโยชน์ทางการค้า มีการเก็บเกี่ยวในจำนวนมากเกินไปและการเก็บไม่ถูกวิธีจนทำให้ความหนาแน่นของพรรณพืชในป่าลดลง และประชากรพืชไม่สามารถเติบโตขึ้นมาทดแทนได้ทัน ทำให้ความแข็งแรงของพันธุ์พืช อัตราการงอกของพันธุ์พืช และการกระจายพันธุ์พืชลดลง เกิดการสูญเสียของชนิดพันธุ์พืช สร้างผลกระทบต่อสัตว์ที่กินพรรณพืชเป็นอาหาร (Peters. 1989) มนุษย์นำพันธุ์พืชมาใช้ประโยชน์หลายอย่าง ตัวอย่าง เช่น

- การเก็บเกี่ยว ยอดอ่อน หน่ออ่อน ดอก ผลหรือเมล็ดมาเป็นอาหาร ถ้ามองพิจารณาเพียงผิวเผินจะเห็นว่าต้นพืชก็ยังคงอยู่ ไม่น่าจะทำให้เกิดสภาวะหายากและใกล้สูญพันธุ์ได้ แต่การนำโครงสร้างเหล่านั้นของพืชมาเป็นอาหาร จะทำให้พืชไม่สามารถผลิตพืชต้นใหม่ได้ ถ้าต้นใหม่ตายลงก็จะมีพืชต้นใหม่ทดแทน นอกจากยังทำให้แมลง นก หรือสัตว์ป่าบางชนิดขาดแหล่งอาหารไปด้วย ตัวอย่างเช่น การเก็บเกี่ยวเมล็ด อาจมีผลต่อการงอกของต้นกล้า ทำให้ความหนาแน่นของต้นกล้าของพืชชนิดนั้นลดต่ำลง หรือไม่พบต้นกล้าในบริเวณนั้นเลย เช่น การเก็บเมล็ดของต้น Brazil nuts ในประเทศโบลิเวียตอนเหนือ พบว่า มีความหนาแน่นของต้นอยู่ในระดับ 0.2-20 ต้นต่อ 1,000 ตารางเมตร และไม่พบต้นอ่อนเลย คาดว่าอนาคตข้างหน้า ความหนาแน่นของต้น Brazil nuts จะลดลงและสูญพันธุ์ในที่สุด (DHV Consultants. 1993) อีกตัวอย่างหนึ่ง ของการเก็บเกี่ยวเมล็ดทำให้ความหนาแน่นพรรณพืชลดลง ผลการเก็บพรรณพืชในพื้นที่ป่าเขตร้อนของบราซิล และในรัฐชวัก จากที่มีความหนาแน่นของพรรณพืชมากกว่าสี่ต้นต่อหนึ่งเฮกเตอร์ เหลือความหนาแน่นเพียงหนึ่งหรือสองต้นต่อเฮกเตอร์ (Peters. 1996) การเก็บเกี่ยวหน่อหวายเพื่อนำไปบริโภค หรือดัดลำหวายที่แก่ เพื่อไปใช้ในการทำเครื่องเรือน เสื้อ ตะกร้า ฯลฯ หลังจากการเก็บเกี่ยวมันจะแตกหน่อใหม่ แต่ถ้าเราตัดส่วนลำต้นที่อยู่ใกล้ดินมากๆ ก็จะมีผลต่อการแตกหน่อใหม่ลดลง

- การเก็บเกี่ยวส่วนของใบพืช เช่น การตัดใบของต้นปาล์ม (*Chamaedorea* spp.) ต้นปาล์มจะยังคงอยู่ได้ต่อไป เพราะไม่ได้มีการตัดส่วนที่พืชใช้ขยายพรรณหรือใบอ่อนออกไป ทำให้ยังสามารถที่จะเจริญเติบโตต่อไปได้ (Cabrera Madrid *et al.*, 1990 : report) แต่ถ้ามีการเก็บใบในปริมาณที่มาก โดยไม่เหลือส่วนของใบไว้ให้แต่ละต้นทำการสังเคราะห์หรือผลิตใบขึ้นมาใหม่ อาจมีผลกระทบต่อโครงสร้างของพืชทำอัตราการผลิตใหม่ลดลง

- การเก็บเกี่ยวเปลือกไม้ จะเพิ่มอัตราการตายของต้น นอกจากนั้นยังทำให้การเพิ่มวงรศมีของต้นลดลง (Howe & Smallwood. 1982 : 20 - 28) หรือถ้าส่วนของต่างๆ ของต้นไม้ การเก็บวิธีนี้จะทำให้ต้นพืชตายลงในที่สุด เช่น ไม้กฤษณา (*Aquilaria* spp.) การเกิดส่วนที่หอมในต้นกฤษณา เกิดได้ทั้งในราก ลำต้น ตามกิ่ง ก้าน ขบวนการที่ทำให้เกิดกลิ่นหอม โดยการถากหรือฟันเป็นแผลเพื่อให้เชื้อรา *Epicocum granulatum* Penz. (Spaulding. 1961) เข้าปฏิกิริยากับลำต้นของกฤษณา โดยผ่านทางบาดแผล ทำให้ไม้กฤษณามีกลิ่นหอม เพื่อนำมาทำเป็นเครื่องหอม เครื่อง-

ลำอังก์ จึงมีผลให้ต้นกฤษณาหลายชนิดลดจำนวนลงอย่างรวดเร็ว หรือการเก็บเปลือกไม้ของต้นอบเชย มาทำเป็นเครื่องเทศ โดยการใช้มีดคมๆ ลอกเปลือกไม้ตามความยาวของลำต้น ขนาดของแผลไม่ควรกว้างเกิน 20 ซม. ยาว 8 ซม. และลึก 1 ซม. และลอกเปลือก ถัดไปห่างจากแผลแรกไม่น้อยกว่า 30 ซม. ถ้าทำการลอกเปลือกของอบเชยติดต่อกันเกินไปจนรอบลำต้น ก็จะทำให้พืชสร้างขึ้นมาทดแทนแผลแรกไม่ทัน นอกจากนั้นยังทำลายท่อลำเลียงอาหารของต้น เกิดเชื้อราเข้าทำลายจนต้นพืชนั้นตายลงในที่สุด (วนิดา สุพรรณเสณี. 2539) หรือการกรีดยางพาราการกรีดยางพาราในตอนแรกอาจดูเหมือนไม่ใช้การทำลาย แต่ทำให้ความแข็งแรงของพรรณพืชลดลง ลดการเพิ่มรัศมีของวงต้นไม้ ร้อยละ 50 ในช่วง 5 ปี และเพิ่มอัตราการตายของต้น (Peters. 1996 : 19 - 39)

จากความหลากหลายของชนิดพรรณพืช ที่เก็บเกี่ยวนำไปใช้ประโยชน์ ถ้ามีการเก็บเกี่ยวในปริมาณที่พอเหมาะที่พืชจะสร้างขึ้นมาทดแทนได้ส่วนที่ถูกเก็บไป แต่ถ้ามีการเก็บเกี่ยวมากเกินไป จนพันธุ์พืชชนิดนั้นไม่สามารถสร้างขึ้นมาทดแทนได้ นั้นย่อมส่งผลกระทบต่อสายพันธุ์พืชที่เก็บเกี่ยวไป และส่งผลกระทบต่อความสมดุลของระบบนิเวศได้ เช่น เกิดการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์สายใยอาหาร (Food web) ทำลายธาตุอาหารและวัฏจักรของแหล่งน้ำ การสูญเสียหน้าดินจากการกัดเซาะ และอุณหภูมิเพิ่มสูงขึ้นในขณะที่ฝนตกน้อยลงในท้องถิ่นนั้นๆ เป็นต้น (Peters. 1996 , Gilbert. 1980 : 11 - 34)

บทที่ 3

วิธีการวิจัยและสถานที่ทำวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการศึกษาวิจัยภาคสนาม โดยเก็บรวบรวมข้อมูลในพื้นที่เป้าหมาย แล้วนำมาวิเคราะห์ผลของการเก็บเกี่ยวของป่ากับการรักษาป่าแบบยั่งยืน ดังมีรายละเอียดซึ่งจะนำเสนอต่อไป

สถานที่ทำวิจัย

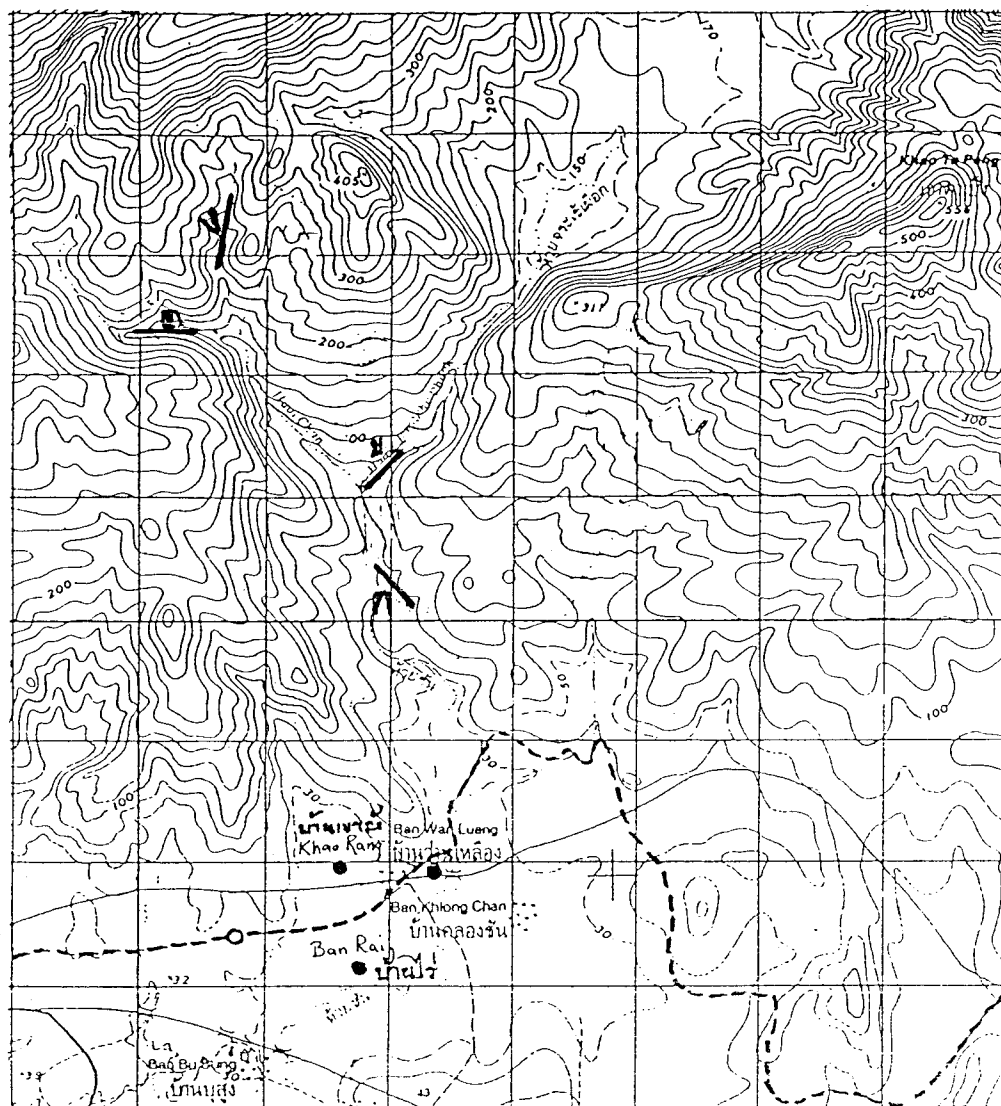
การวิจัยครั้งนี้ ได้เลือก บ้านหมู่ 2 ตำบลนาดี อำเภอนาดี จังหวัดปราจีนบุรี เพราะว่าชาวบ้านยังมีการเก็บของป่ามาใช้ อยู่ ในการศึกษาการเก็บเกี่ยวของป่าของชาวบ้านนั้น จำเป็นต้องเลือกพื้นที่ที่ชาวบ้านยังมีการเก็บของป่าอยู่ ในอดีตพื้นที่บ้านหมู่ 2 นี้เคยเป็นป่าดิบแล้งมาก่อน ลักษณะภูมิประเทศของบ้านหมู่ 2 พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบเชิงเขาตั้งอยู่ใกล้แนวเขตอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ จังหวัดปราจีนบุรี มีเทือกเขาบรรทัดโอบล้อมเป็นแนวทางตลอดด้านทิศตะวันออก ทิศเหนือ และทิศตะวันตก (ไกรสิทธิ์ สุทธิพันธุ์ และคณะ. 2540 : 69-72) ดังภาพประกอบ 2

ในการศึกษาครั้งนี้ ได้แบ่งรูปแบบการศึกษาเป็น 2 ตอน

- 1) ศึกษาการเก็บเกี่ยวและการใช้ประโยชน์จากของป่าจำพวกพรรณไม้ของชาวบ้านในพื้นที่หมู่ที่ 2 ตำบลนาดี อำเภอนาดี จังหวัดปราจีนบุรี
- 2) กรณีศึกษาการเก็บเกี่ยวของผักหวาน และผลกระทบของการเก็บเกี่ยวต่อการรักษาป่าแบบยั่งยืน ในพื้นที่อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ ตำบลนาดี อำเภอนาดี จังหวัดปราจีนบุรี

ระยะเวลาที่ทำการศึกษา

ระยะเวลาที่ทำการศึกษาภาคสนามทำเป็นสองขั้น คือในขั้นต้นเป็นการออกศึกษาสภาพภายในหมู่บ้าน ขั้นที่สองได้ออกเดินไปศึกษาในพื้นที่ป่าดิบแล้งของอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ ตำบลนาดี อำเภอนาดี จังหวัดปราจีนบุรี ระยะเวลาที่ใช้คือระหว่าง 1 มีนาคม – 30 มิถุนายน 2541



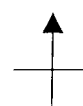
ภาพประกอบ 2 บริเวณที่ศึกษาผักหนาม

มาตราส่วน 1: 50,000

- แนวเขตอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่
 -o- หน่วยพิทักษ์อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่
 • หมู่บ้านที่ทำการศึกษ

ก	วังรี
ข	อโนดาด
ค	ถ้ำค้างคาว
ง	ด่านเขาเกลือ

เหนือ



ตอนที่ 1 ศึกษาการเก็บเกี่ยวและการใช้ประโยชน์จากของป่า จำพวกพรรณไม้ ของชาวบ้าน ในพื้นที่หมู่ที่ 2 ตำบลนาดี อำเภอนาดี จังหวัดปราจีนบุรี

วิธีการศึกษา

ในการศึกษาครั้งนี้ใช้วิธีการประเมินสภาวะเร่งด่วน (Rapid rural appraisal technique : RRA (Grandstaff T.B. and Grandstaff S.W., 1985 และ Hall & Bawa. 1993 : 234 - 247) ซึ่งเป็นวิธีที่ใช้ศึกษาเมื่อมีข้อจำกัดในเรื่องเวลา และเพื่อให้ได้ข้อมูลรวดเร็วและลึกซึ้งกว่าการใช้แบบสอบถาม การศึกษาจะใช้วิธีการสำรวจภาคสนาม และการสัมภาษณ์แบบ semi-structured interviewing (Grandstaff S.W and Grandstaff T.B. 1985) โดยการเข้าไปอาศัยอยู่ในชุมชน และเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ เสมือนเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน ในขณะเดียวกันก็ทำการเก็บข้อมูลในด้านการใช้ประโยชน์ของของป่า โดยการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมตัวอย่างของของป่า จำพวกพรรณพืช นำตัวอย่างพรรณพืชมาอัดแห้ง หรือนำมาดองด้วยใช้เอทิลแอลกอฮอล์ 70% และถ่ายภาพ

การสัมภาษณ์ แต่ละครัวเรือน มีประเด็นสัมภาษณ์ อยู่ด้วยกัน 2 ประเด็น คือ

ประเด็นที่ 1 สัมภาษณ์เกี่ยวกับข้อมูลทางด้านประวัติความเป็นมาของหมู่บ้าน วิธีการดำเนินชีวิต และลักษณะเศรษฐกิจครัวเรือน ได้แก่ รายได้ การถือครองที่ดิน

ประเด็นที่ 2 สัมภาษณ์เกี่ยวกับข้อมูลการเก็บหาของป่าจำพวกพรรณไม้ ส่วนของพรรณไม้ที่นำมาใช้ประโยชน์ วิธีการใช้ประโยชน์ และฤดูกาลเก็บ แหล่งที่เก็บหาและระยะทางในการเก็บหา ทัศนคติของชาวบ้านในการใช้ผลิตผลจากป่า (แนวคำถามดูในภาคผนวก)

ผลจากการสัมภาษณ์ลักษณะเศรษฐกิจของครัวเรือน นำมาแบ่งออกได้เป็น 3 กลุ่ม คือ รายได้น้อย รายได้ปานกลาง และรายได้มาก โดยพิจารณาจากระดับรายได้ และการถือครองที่ดินเป็นเกณฑ์

การวิเคราะห์ข้อมูล

1. นำข้อมูลของประชากรในหมู่บ้านมาจัดลำดับ ฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน จัดแบ่งเป็น 3 ระดับ โดยใช้ค่าเฉลี่ยของรายได้ และการถือครองที่ดิน (หมายถึง ขนาดที่ดินที่ถือครองเพื่อทำกินและอยู่อาศัย) โดยอาศัยค่าเฉลี่ยของขนาดที่ดินถือครอง เป็นเกณฑ์ โดยแบ่งออกเป็น 3 ระดับ คือ น้อย ปานกลาง และมาก

2. ศึกษาลักษณะทางพฤกษศาสตร์ของพรรณพืชแต่ละชนิด โดยการตรวจหาชื่อวิทยาศาสตร์ของพรรณพืชแต่ละชนิด โดยใช้เอกสารทางพฤกษอนุกรมวิธาน ได้แก่ หนังสือคู่มือ หรือหนังสือพรรณพฤกษชาติ เมื่อได้ชื่อวิทยาศาสตร์ของพรรณพืชแต่ละชนิดแล้ว นำตัวอย่างพรรณไม้ที่ศึกษาไปเทียบ เพื่อตรวจสอบความถูกต้องกับตัวอย่างพันธุ์ไม้แห้ง ที่เก็บรักษาไว้ ณ หอพรรณไม้ กรมป่าไม้ บางเขน กรุงเทพฯ

3. ทำตารางแจกแจงชนิดของป่า และส่วนที่นำมาใช้ประโยชน์ของพืช วิธีการนำมาใช้ประโยชน์ และฤดูกาลเก็บของพืชแต่ละชนิด

4. ทำตารางจัดลำดับแจกแจงชนิดของป่าที่ชาวบ้านเก็บเกี่ยวมาใช้ประโยชน์ โดยคิดเป็นร้อยละและทำการเปรียบเทียบเลือกชนิดของป่าที่ชาวบ้านนำมาใช้ประโยชน์ และให้ความสำคัญมากที่สุด จากนั้นนำชนิดของพรรณพืชที่ได้มาศึกษาต่อในตอนที่ 2

ตอนที่ 2 กรณีศึกษาการเก็บเกี่ยวผักหนามและผลกระทบของการเก็บเกี่ยวต่อการรักษาป่าแบบยั่งยืน ในพื้นที่อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ ตำบลนาดี อำเภอนาดี จังหวัดปราจีนบุรี

วิธีการศึกษา

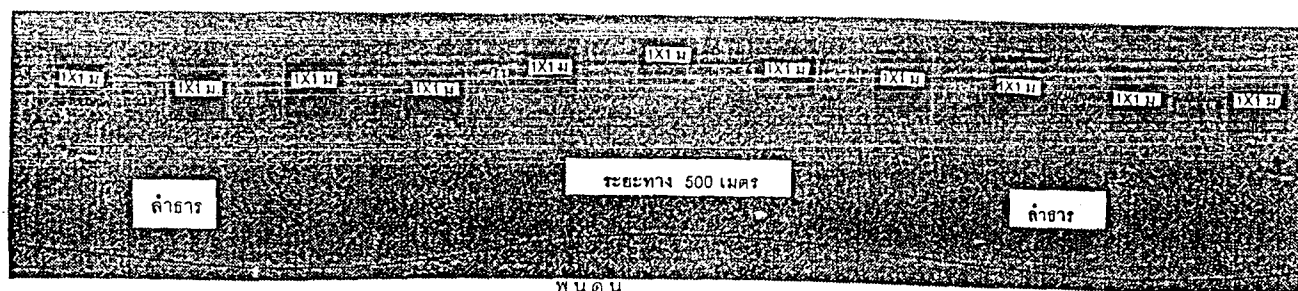
การเลือกตัวอย่างของพรรณพืช ที่นำมาศึกษานี้ ได้มาจากศึกษาในตอนที่ 1

การเลือกพื้นที่ศึกษา โดยการสัมภาษณ์ตัวแทนของแต่ละครัวเรือนถึงสถานที่ และความถี่ของการเข้าไปเก็บผักหนามในพื้นที่นั้น แล้วนำมาเปรียบเทียบกำหนดออกเป็น 2 พื้นที่ คือ พื้นที่คนเก็บมาก และพื้นที่คนเก็บน้อย และในแต่ละพื้นที่นี้จะเลือกทำการศึกษา 2 แห่ง เพื่อใช้ทำการ

ซึ่งพื้นที่ทั้ง 4 บริเวณนี้ ตั้งอยู่ภายในเขตป่าดิบแล้งของอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ ตำบลนาดี อำเภอนาดี จังหวัดปราจีนบุรี (ภาพประกอบ 2)

วิธีการเก็บตัวอย่างในแต่ละพื้นที่ หลังจากเลือกบริเวณที่กำหนดในสองลักษณะข้างต้นแล้ว ทำการเลือกแปลงตัวอย่างที่มีความสม่ำเสมอ (homogeneity) ของประชากรผักหนาม โดยกำหนดการแบ่งเขตพื้นที่ต่าง ๆ ให้เป็นเชิงเส้นขนาน (Hall & Bawa, 1993) ตามแนวลำธารโดยมีอาณาเขตพื้นที่ในแต่ละบริเวณที่เลือกกำหนดไว้แล้ว มีความยาว 500 เมตร ทำการแบ่งแปลงย่อยๆ โดยกำหนดเป็นพื้นที่รูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสขนาด 1 x 1 เมตร (Oosting, 1956) ในแต่ละแปลงมีระยะห่างเท่าๆ กัน รวมทั้งสิ้นจำนวน 11 แปลง โดยทั้ง 4 บริเวณ จะมีการวางแผนแปลงในลักษณะเดียวกัน ดังภาพประกอบ 3

พื้นดิน



ภาพประกอบ 3 ลักษณะการวางแผนแปลง

การเก็บข้อมูล

1. บันทึกข้อมูลโครงสร้างของประชากรผักหนามในทุกๆ แปลง ในศึกษาครั้งนี้ทำการเก็บข้อมูล 2 ช่วง คือ ช่วงแรกในฤดูร้อน ระหว่างเดือนเมษายน 2541 จำนวน 2 ครั้ง ช่วงสองในฤดูฝน ระหว่างเดือนมิถุนายน 2541 จำนวน 2 ครั้ง โดยกำหนดตัวแปรดังนี้

- 1) ความหนาแน่นของต้นผักหนาม (ต้น ต่อ ตารางเมตร)
- 2) จำนวนรอยใบอ่อนที่เก็บแล้วเฉลี่ย ต่อพื้นที่ 1 ตารางเมตร
- 3) จำนวนใบแก่เฉลี่ย ต่อพื้นที่ 1 ตารางเมตร
- 4) จำนวนใบอ่อนที่เก็บได้เฉลี่ย ต่อพื้นที่ 1 ตารางเมตร (ใบอ่อนที่อยู่ในเกณฑ์ที่เก็บได้แล้ว แต่ยังไม่ถูกเก็บ)
- 5) จำนวนใบอ่อนที่ยังเก็บไม่ได้เฉลี่ย ต่อพื้นที่ 1 ตารางเมตร (ใบอ่อนที่ยังเก็บไม่ได้ หมายถึงใบอ่อนที่ยังมีขนาดเล็ก)

6) ความสูงของใบที่ยาวที่สุดเฉลี่ย (วัดจากตรงส่วนรอยต่อของเหง้าหรือไรโซม (rhizome) กับก้านใบจนถึงส่วนของใบที่ยาวที่สุด มีหน่วยเป็นนิ้ว)

ข้อ 1-6 บันทึกไปเพื่อศึกษาหาความแตกต่างของประชากร 2 กลุ่ม และหาค่าความสัมพันธ์ระหว่าง ความหนาแน่นของต้น จำนวนความสูงของใบที่ยาวที่สุด จำนวนใบแก่ จำนวนใบอ่อนที่ยังไม่ได้เก็บ จำนวนใบอ่อนที่เก็บได้ จำนวนรอยใบอ่อนที่เก็บ นำไปเปรียบเทียบในเรื่องของการเจริญเติบโต การคงอยู่และการสืบพันธุ์ต่อไปของพืชชนิดนี้

2. การเก็บตัวอย่าง จะดำเนินการตามกระบวนการและวิธีการ ในวิธีการเดียวกันกับการศึกษาของป่า จำพวกพรรณไม้ในตอนที่ 1

การวิเคราะห์ข้อมูล

1. ความหนาแน่นของพรรณพืช คำนวณความหนาแน่นของต้นทั้งหมดในพื้นที่แปลงตัวอย่าง ใช้ค่าความหนาแน่น (density) ก็คือ จำนวนต้นของพืชชนิดนั้นต่อหน่วยพื้นที่หรือจำนวนต้นของพืชชนิดนั้นต่อแปลงตัวอย่างที่ศึกษา (Greig Smith. 1964 : 256)

$$\text{ความหนาแน่น} = \frac{\text{จำนวนของพืชชนิดนั้นทั้งหมดที่นับได้จากทุกแปลง}}{\text{จำนวนแปลงตัวอย่างที่ศึกษา}}$$

2. ประมวลผลโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูป SPSS (Statistical Package for the Social Science) ในการหา ค่าเฉลี่ย (Mean) ค่าเบี่ยงมาตรฐาน (Standard deviation ตัวย่อ S.D) เพื่อแสดงการกระจายของข้อมูล ค่า t - test เพื่อหาค่าความแตกต่างของค่าเฉลี่ยของประชากร 2 กลุ่ม ค่าสหสัมพันธ์ (Correlation) เพื่อแสดงความสัมพันธ์ของข้อมูล

3. เปรียบเทียบผลกระทบของการเก็บเกี่ยวต่อลักษณะโครงสร้างของผักหนาม ระหว่างพื้นที่คนเก็บมากกับพื้นที่คนเก็บน้อย

นำผลจากการวิเคราะห์ ทั้ง 3 ข้อนี้ เพื่อใช้ศึกษาสภาพการเก็บเกี่ยวผักหนามของชุมชนว่าจะส่งผลกระทบต่อการรักษาป่าแบบยั่งยืนหรือไม่

บทที่ 4

ผลการศึกษา

การวิจัย เรื่อง การเก็บเกี่ยวของป่ากับการรักษาป่าแบบยั่งยืน : กรณีศึกษาผักหนาม (*Lasia spinosa* Thw.) ณ ตำบลนาดี อำเภอนาดี จังหวัดปราจีนบุรี ในครั้งนี้แยกการนำเสนอผลการวิจัยออกเป็น 2 ตอน ดังนี้

- 1) ศึกษาการเก็บเกี่ยวและการใช้ประโยชน์จากของป่าจำพวกพรรณไม้ของชาวบ้านในพื้นที่หมู่ที่ 2 ตำบลนาดี อำเภอนาดี จังหวัดปราจีนบุรี
- 2) กรณีศึกษาการเก็บเกี่ยวผักหนาม และผลกระทบของการเก็บเกี่ยวต่อการรักษาป่าแบบยั่งยืน ในพื้นที่อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ ตำบลนาดี อำเภอนาดี จังหวัดปราจีนบุรี

ตอนที่ 1 ศึกษาการเก็บเกี่ยวและการใช้ประโยชน์จากของป่า จำพวกพรรณไม้ของชาวบ้านในพื้นที่หมู่ที่ 2 ตำบลนาดี อำเภอนาดี จังหวัดปราจีนบุรี

สภาพของหมู่บ้านที่ทำการศึกษา

บ้านหมู่ 2 ตั้งอยู่บนตำบลนาดี อำเภอนาดี จังหวัดปราจีนบุรี อยู่บริเวณเชิงเขาทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ของอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ สูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 30 เมตร (ภาพประกอบ 2) ลักษณะทั่วไปของดินเป็นดินปนทราย ลักษณะภูมิประเทศรอบๆ หมู่บ้านประกอบด้วยนาข้าว ทุ่งหญ้า พุ่มไม้ และส่วนที่เหลือของป่าไม้ที่ชาวบ้านช่วยกันอนุรักษ์ไว้ แม่น้ำสายเล็กๆ ไหลผ่านหมู่บ้าน ซึ่งชาวบ้านได้อาศัยแม่น้ำสายนี้ในการทำเกษตรกรรมและบริโภค หมู่บ้านที่ตั้งอยู่มีการปลูกสวนครัวเล็กๆ ล้อมรอบ พื้นที่บ้านหมู่ 2 ประกอบด้วย 3 หมู่บ้าน คือ บ้านวานเหลืองมีจำนวน 71 ครัวเรือน บ้านเขารังมี จำนวน 21 ครัวเรือน และบ้านไร่มี จำนวน 40 ครัวเรือน ทั้ง 3 หมู่บ้าน จะอยู่ใกล้กับแนวเขตของอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ บ้านวานเหลือง จะอยู่ใกล้แนวเขตอุทยานมากที่สุด ประมาณ 1 กิโลเมตร รองลงมาคือ บ้านเขารัง ประมาณ 2 กิโลเมตร สุดท้ายคือบ้านไร่ ห่างจากแนวเขตของอุทยาน ประมาณ 4 กิโลเมตร

บ้านวานเหลืองเป็นหมู่บ้านแรกที่ชาวบ้านเข้ามาตั้งรกรากก่อน เมื่อประมาณ 100 ปีมาแล้ว ราษฎรส่วนใหญ่ย้ายถิ่นฐานมาจากจังหวัดนครราชสีมา (โคราช) ซึ่งอยู่ทางเหนือของจังหวัดปราจีนบุรี ห่างจากอำเภอนาดี ประมาณ 100 กิโลเมตร ที่เหลืออีก 2 หมู่บ้าน คือ บ้านเขารัง และบ้านไร่ เกิดขึ้นเมื่อประมาณ 50 - 60 ปีที่ผ่านมา ราษฎรส่วนหนึ่งเป็นคนดั้งเดิมของจังหวัดปราจีนบุรี อีกส่วนหนึ่งอพยพมาจากจังหวัดนครราชสีมา และจังหวัดสุรินทร์ ดังนั้นภาษาอีสานจึงเป็นภาษาถิ่นที่ใช้พูดกัน

ลักษณะเศรษฐกิจครัวเรือนของชาวบ้านหมู่ 2

รายได้หลักของชาวบ้านมาจากการเกษตร รับจ้างและค้าขาย รายละเอียดดังนี้

- การทำนาข้าวเจ้า และข้าวเหนียว มีรายได้เฉลี่ย 5,000-6,000 บาท/ไร่/ปี
- การทำไร่พืชผัก เช่น แตงโม แตงกวา ถั่วฝักยาว มีรายได้เฉลี่ย 2,000-3,000 บาท/ไร่/ปี
- รับจ้าง เช่น รับจ้างทำนา มีรายได้ 100 - 200 บาท/วัน รับจ้างปลูกสวนป่า ถางแนวกันไฟ ที่สวนป่าระเบาะเกตุซึ่งเป็นหน่วยงานสังกัดสำนักงานป่าไม้เขตปราจีนบุรี มีรายได้ประมาณ 120 บาท/วัน
- ทำการค้าขายโดยการเก็บพืชผักที่ขึ้นอยู่ใกล้ๆ หมู่บ้านและในป่ามาขายกันเองในหมู่บ้านและตลาดใกล้เคียง

จากการสัมภาษณ์ลักษณะเศรษฐกิจ ของชาวบ้านในแต่ละครัวเรือน สามารถแบ่งกลุ่มชาวบ้านตามลักษณะเศรษฐกิจของครัวเรือน ได้เป็น 3 ระดับ โดยใช้รายได้ของครัวเรือน และการถือครองที่ดินเป็นเกณฑ์ (ตาราง 1) พบว่า บ้านวังเหลือง จะมีฐานะทางเศรษฐกิจของคนจนปานกลาง และรวย มีจำนวนร้อยละเท่ากัน ส่วนบ้านเขารังนั้น ชาวบ้านจะมีฐานะปานกลางมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 52 ฐานะของคนรวย คิดเป็นร้อยละ 29 และฐานะจน คิดเป็นร้อยละ 19 ส่วนในบ้านไร่ ชาวบ้านจะมีฐานะของคนจนมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 50 ฐานะปานกลาง คิดเป็นร้อยละ 32.50 และฐานะรายน้อยที่สุด คิดเป็นร้อยละ 17.50 และเมื่อเปรียบเทียบระหว่างหมู่บ้าน บ้านที่มีฐานะรวยมากที่สุดคือ บ้านวังเหลือง ฐานะปานกลางคือ บ้านเขารัง และฐานะยากจนคือ บ้านไร่ และยังพบอีกว่า จำนวนรายได้ และการถือครองที่ดินนั้นมีความสัมพันธ์กันคือ ถ้ามีรายได้สูง การถือครองที่ดินก็จะสูงตามไปด้วย ในทางกลับกันถ้ามีรายได้น้อยการถือครองที่ดินก็จะน้อยไปตามไปด้วย (ตาราง 3)

ตาราง 3 แสดงลักษณะทางเศรษฐกิจของครัวเรือนของบ้านหมู่ 2

ชื่อหมู่บ้าน	ฐานะทางเศรษฐกิจ (ครัวเรือน)	รายได้ต่อปี (บาท)	การถือครองที่ดิน (ไร่)	ร้อยละ
บ้านวานเหลื่อง	ยากจน 12	ต่ำกว่า 15,000	ต่ำกว่า 1	33.33
	ปานกลาง 12	มากกว่า 15,000	มากกว่า 1	33.33
	รวย 12	60,000 ขึ้นไป	15 ขึ้นไป	33.33
รวม	36			100.00
บ้านเขารัง	ยากจน 4	ต่ำกว่า 15,000	ต่ำกว่า 1	19.00
	ปานกลาง 11	มากกว่า 15,000	มากกว่า 1	52.00
	รวย 6	60,000 ขึ้นไป	15 ขึ้นไป	29.00
รวม	21			100.00
บ้านไร่	ยากจน 20	ต่ำกว่า 15,000	ต่ำกว่า 1	50.00
	ปานกลาง 13	มากกว่า 15,000	มากกว่า 1	32.50
	รวย 7	60,000 ขึ้นไป	15 ขึ้นไป	17.50
รวม	40			100.00

นอกจากนั้นยังพบว่า ฐานะทางเศรษฐกิจของชาวบ้านหมู่ 2 นี้มีรายได้เฉลี่ย 48,866 บาทต่อครัวเรือนต่อปี คือ ผู้ที่มีฐานะรวย และฐานะปานกลางนั้น จะมีรายได้จากการเกษตรในที่ดินทำกินของตนเองแล้ว ยังมีรายได้เสริมจากการเลี้ยงสัตว์ และรายได้จากการแบ่งที่ดินให้เช่าทำการเกษตร ส่วนชาวบ้านที่มีฐานะยากจน ก็จะมีเฉพาะที่ดินสำหรับปลูกบ้านอยู่อาศัย กับพื้นที่สำหรับปลูกผักสวนครัวเล็กๆ ข้างบ้าน ไม่มีที่ดินสำหรับทำการเกษตร รายได้ส่วนใหญ่จึงมาจากการรับจ้าง และเก็บของป่าขาย

ผู้เข้าไปเก็บเกี่ยวของป่า

จากการศึกษาการของของป่า ของชาวบ้านในพื้นที่หมู่ 2 มีจำนวนทั้งสิ้น 97 ครัวเรือน พบว่า

- ผู้ชาย จะเข้าไปเก็บเกี่ยวของป่า ที่ต้องใช้แรงงาน และทักษะในการเก็บมากกว่า ทั้งยังต้องเดินไปค่อนข้างไกล เช่น หวาย และไผ่ รวมทั้งการล่าสัตว์
- ผู้หญิง จะเก็บพืชผักกินได้ และการเก็บพืชผักป่า
- เด็กหญิง เด็กชาย ๆ จะมีส่วนร่วมค่อนข้างน้อย เนื่องจากยังต้องไปโรงเรียน หากจะมีส่วนร่วมบ้างก็มักเป็นการเก็บผลไม้ป่า

การเก็บเกี่ยวของป่านั้นยังมีความสัมพันธ์กับระยะทาง และเศรษฐกิจในครัวเรือน เช่น ชาวบ้านวานเหลื่อง จะเข้าไปเก็บของของป่ามากที่สุด คิดเป็น 100 เปอร์เซ็นต์ เพราะหมู่บ้านนี้อยู่ห่างจากป่า ประมาณ 1 กิโลเมตร (ภาพประกอบ 4) และราษฎรมีความยากจนกว่าบ้านเขารัง ซึ่งในบ้านเขารังนั้นมีการเข้าไปเก็บของป่า ร้อยละ 80.9 มีระยะทางห่างจากป่า ประมาณ 2 กิโลเมตร

ส่วนชาวบ้านไร่ อยู่ห่างจากป่า ประมาณ 4 กิโลเมตร มีการเข้าไปเก็บของ คิดเป็นร้อยละ 85 เนื่องจากชาวบ้านมีฐานะยากจนมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 50 เมื่อเปรียบเทียบภายในหมู่บ้าน คือ ฐานะปานกลาง คิดเป็นร้อยละ 32.50 และฐานะรวยน้อยที่สุด คิดเป็นร้อยละ 17 (ตาราง 3 , 4)

ตาราง 4 แสดงร้อยละของจำนวนครัวเรือนทั้งหมด ที่เข้าไปเก็บของป่า

ชื่อหมู่บ้าน	จำนวนครัวเรือนทั้งหมด	จำนวนครัวเรือนที่เก็บ	คิดเป็นร้อยละ
บ้านวานเหลื่อง	36	36	100
บ้านเขารัง	21	17	80.9
บ้านไร่	40	34	85.0
รวม	97	87	89.69

วิธีการเก็บเกี่ยวของของป่า

การเก็บเกี่ยวของป่าจำพวกพรรณไม้แต่ละชนิด จะมีวิธีการเก็บไม่เหมือนกัน

- พืชผักป่า จะให้มือเด็ด หรือมีดตัดใบอ่อน ยอดอ่อน ดอกอ่อน (ภาพประกอบ 5)
- ฝั่ จะใช้มีดตัด ลำฝั่ที่แก่นามาทำเครื่องจักสาน ทำเครื่องใช้ หน่อฝั่ใช้เสียมขุด (ภาพประกอบ 6) และเหลือหน่อฝั่ไว้ ประมาณ 2-3 หน่อต่อกอ เพื่อให้ต้นฝั่ สามารถขยายพันธุ์ต่อไปได้
- การเก็บหาวยชาวบ้านช่วยกันดึงลำหาวย และลอกเอาแต่ผิวหาวย โดยใช้มีดตัดลำต้นเป็นท่อนๆ ละ ประมาณ 1.5 เมตร ในการตัดหาวยบ้าน เลือกต้นหาวยที่แก่ และเหลือไว้ อย่างน้อยกว่าครึ่งกอ เพื่อให้หาวยได้ขยายพันธุ์ต่อไป หลังจากนั้นจะทำความสะอาดได้กอหาวย ภายหลังการตัดเก็บ ในการเก็บแต่ละครั้งจะได้หาวยประมาณ 50 - 60 กิโลกรัม ใช้ทำตะกร้า ขนาด เส้นผ่านศูนย์กลาง 12-15 นิ้ว ได้ประมาณ 20 ใบ ส่วนหน่อหาวย ใช้มีดตัดและลอกกากใบที่หุ้มออก ก็จะได้หน่ออ่อนที่นำไป ต้ม หรือแกง
- เห็ด จะใช้ปลายมีดตัดตรงส่วนโคนของดอกเห็ดที่กำลังตูม
- หนุ้าคา จะใช้เคียวเกี่ยวแล้วมีดตากแดดทิ้งไว้ ก่อนมาใช้หมักหลังคา
- ผลไม้ จะใช้วิธีเก็บผลที่ร่วงอยู่โคนต้น หรือปีนขึ้นไปเก็บบนต้น



ภาพประกอบ 6 การเก็บหน่อฝั่ โดยใช้เสียมขุด

ภาพประกอบ 5 การเก็บใบอ่อนของ ผักหวาน โดยใช้มือเด็ด

การใช้ประโยชน์จากของป่า ของชาวบ้าน

การเก็บหาของป่ามาใช้ประโยชน์ของชาวบ้านหมู่ 2 แบ่งออกได้เป็น 3 กลุ่ม คือ
1. นำมาใช้ในครัวเรือน 2. นำมาขายในตลาด 3. นำมาใช้ในครัวเรือนและขายในตลาด

ชาวบ้านนำผักป่า มาใช้ในครัวเรือนและขายในตลาดมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 82 และชนิดของผักป่าที่ได้รับความนิยมนำมาบริโภคและจำหน่ายสูงสุด ได้แก่ ผักหนาม ขายได้ ถึง 100 บาท/วัน อันดับสอง คือ ไข่ คิดเป็นร้อยละ 70 และอันดับสาม คือ เห็ด คิดเป็นร้อยละ 64 (ตาราง 5) เช่น เห็ดปลวก หรือเห็ดโคน (*Termitomyces* sp.) ขายได้ในราคา 100 บาทต่อกิโลกรัม แต่ถ้านำไปขายในตลาดกรุงเทพฯ จะได้ราคาสูงถึง 200-300 บาทต่อกิโลกรัม

การเก็บเกี่ยวของป่าเป็นการเสริมรายได้แก่ชาวบ้านที่นี่ เพราะในฤดูแล้งเมื่อไม่มีการทำนา ชาวบ้านก็จะพากันว่างงาน ทำให้ไม่มีรายได้ที่จะใช้จ่ายในครัวเรือน ดังนั้นชาวบ้านพากันเข้าไปเก็บของป่ามาขาย มีรายได้ถึง 700 - 1,000 บาท/เดือน

ตาราง 5 แสดง % ของจำนวนครัวเรือนทั้งหมดที่เก็บหาของป่าชนิดต่างๆ

ประเภท ของป่า	% ครัวเรือนที่ เก็บหา			
	ใช้ในครัวเรือน อย่างเดียว	ขายในตลาด อย่างเดียว	ใช้ในครัวเรือน และขายในตลาด	รวม (%)
- ผักป่า	60	0.0	22	82
- ผลไม้ป่า	7	0.0	5	12
- เห็ด	52	0.0	12	64
- ไข่	55	0.0	15	70
- หญ้าคา	18	0.0	10	28
- หวาย	16	7	11	34
- เปลือกสีเสียด	8	2	4	14

นอกจากนั้นชาวบ้านยังให้ความสำคัญประเภทของของป่าที่เก็บมาได้ นั่นแตกต่างกัน พบว่าของป่าที่ชาวบ้านให้ความสำคัญ และนิยมเก็บเกี่ยวผักป่ามาบริโภคมากที่สุด เป็นอันดับหนึ่ง คือ ผักหนาม คิดเป็นร้อยละ 87 อันดับสอง คือ ผักหวาน คิดเป็นร้อยละ 76 และอันดับสาม คือ ผักเส้มตุน คิดเป็นร้อยละ 65 (ตาราง 6)

เนื่องจากผักหนามเป็นของป่าอันดับหนึ่งที่ชาวบ้านนิยมนำมาบริโภค ชาวบ้านจึงเลือกผักหนามเป็นตัวอย่างศึกษา ถึงผลกระทบของการเก็บเกี่ยวผักหนามของชาวบ้านว่ามีส่วนทำลายหรือสนับสนุนการรักษาป่าแบบยั่งยืนต่อไป

ตาราง 6 แสดงเปอร์เซ็นต์ของครัวเรือนทั้งหมดที่ให้ความสำคัญกับของป่าที่เก็บเกี่ยวมากกว่า 10 %

ผักป่า		ผลไม้ป่า		เห็ด		พืชใช้สอย	
พรรณไม้	% ครัวเรือน	พรรณไม้	% ครัวเรือน	พรรณไม้	% ครัวเรือน	พรรณไม้	% ครัวเรือน
ผักหนาม	87	มะไฟป่า	36	เห็ดกระด้าง	47	ไผ่ชาง	45
ผักหวาน	76	พะวา	24	เห็ดปลวก	35	หญ้าคา	28
ผักเสม็ดขุน	65	คอแลน	24	เห็ดระโงกเหลือง	19	หวาย	20
ผักกูด	55	ครุย	15			ไผ่รวก	18
อีรอก	44					ไม้ตง	16
กระเจียว	31						
เถาย่านาง	26						
ผักบุ้ง	25						
ผักกุ่มน้ำ	22						

การแปรรูปของของป่า

ชาวบ้านหมู่ที่ 2 ตำบลนาดี อำเภอนาดี จังหวัดปราจีนบุรี เก็บของป่าและทำการแปรรูปนำมาใช้สอยในครัวเรือนและจำหน่ายในหมู่บ้าน หรือในตลาด ดังนี้

- การบริโภค ด้วยการนึ่งอาหารหรือเก็บรักษาไว้บริโภคได้นานๆ ได้แก่
 - การดอง เช่น หน่อไม้ ผักกุ่ม ผักเสี้ยน ผักหนาม
 - การตากแห้ง เช่น หน่อไม้ กัลลวย เปลือกสีเสียด หมากแห้ง
- ทำเครื่องใช้สอย ได้แก่
 - การทำเครื่องจักสาน เช่น ไม้ไผ่ หวาย นำมาทำเครื่องจักสาน เช่น กระบุง ตะกร้า (ภาพประกอบ 8) หมวก เครื่องมือจับสัตว์น้ำ เช่น ไซดักปลา (ภาพประกอบ 9) สวิง สุ่ม
 - การทำของใช้ เช่น ไม้ไผ่ นำมาทำ โต๊ะ เก้าอี้ รั้วบ้าน ไบลาน นำมาทำ หมวก ดอกไม้ (ภาพประกอบ 7)
 - การทำวัสดุฝังหลังกา เช่น ใบหญ้าคา (ภาพประกอบ 10 และ 11)

หลังจากแปรรูปเรียบร้อยแล้ว ชาวบ้านจะนำไปขายยังตลาดในหมู่บ้านหรือตลาดใกล้เคียง หรือ มีพ่อค้าคนกลางเข้ามารับซื้อ



12

ภาพประกอบ 7 หมวก และดอกไม้ ทำจาก ใบลาน



1

ภาพประกอบ 8 กระบุง และหมวก ทำจาก ไม้ไผ่



10

ภาพประกอบ 9 การทำไซ(เครื่องมือจับสัตว์น้ำ) ทำจาก ไม้ไผ่



9

ภาพประกอบ 10 การทำวัสดุถุงหลังคา ทำจากหญ้าคา



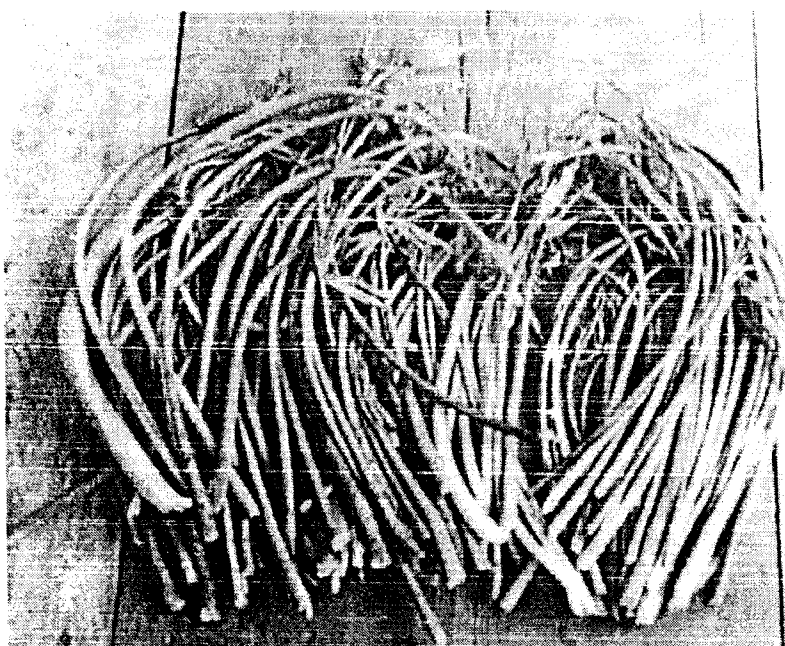
8

ภาพประกอบ 11 หลังคาออกสัตว์ ทำจาก หญ้าคา

ตอนที่ 2 กรณีศึกษาการเก็บเกี่ยวและการใช้ประโยชน์ของผักหนาม และผลกระทบของ
การเก็บเกี่ยวต่อการรักษาป่าแบบยั่งยืน ในพื้นที่อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่
ตำบลนาดี อำเภอนาดี จังหวัดปราจีนบุรี

ผักหนาม เป็นผักที่ชาวบ้านนิยมนำมาบริโภคสูงถึงร้อยละ 87 เนื่องจากมีรสชาติดี มีประโยชน์และคุณค่าทางโภชนาการสูง ตลอดทั้งเป็นพืชสมุนไพร (รายละเอียดอยู่ในบทที่ 1 หน้า 6) ชาวบ้านจะนำใบอ่อน (ภาพประกอบ 12) มาลวกจิ้มกับน้ำพริก แกงส้ม ผัดกับหมู ไก่ หรือนำใบอ่อนมาดองกับเกลือ (ภาพประกอบ 13) ไว้กินนานๆ แต่ไม่นิยมเท่ากับการลวกรับประทาน ผักหนามจะมีปริมาณและความหนาแน่นมากที่สุดในฤดูฝน

เนื่องจากเป็นผักที่ได้รับความนิยมจากชาวบ้านสูง ชาวบ้านจึงเก็บมาจำหน่ายเพิ่มรายได้ให้กับครอบครัว ในราคากิโล 5 บาท มีประมาณ 10-12 ยอด แต่ถ้านำมาดองเกลือแล้วจะขายได้ในราคาถูกลง 10 บาท



ภาพประกอบ 12 ลักษณะใบอ่อนของผักหนาม ที่ชาวบ้านนำมาบริโภค



ภาพประกอบ 13 ลักษณะของผักหนาม ที่ตองแล้ว

แหล่งที่อยู่อาศัยตามธรรมชาติของผักหนาม

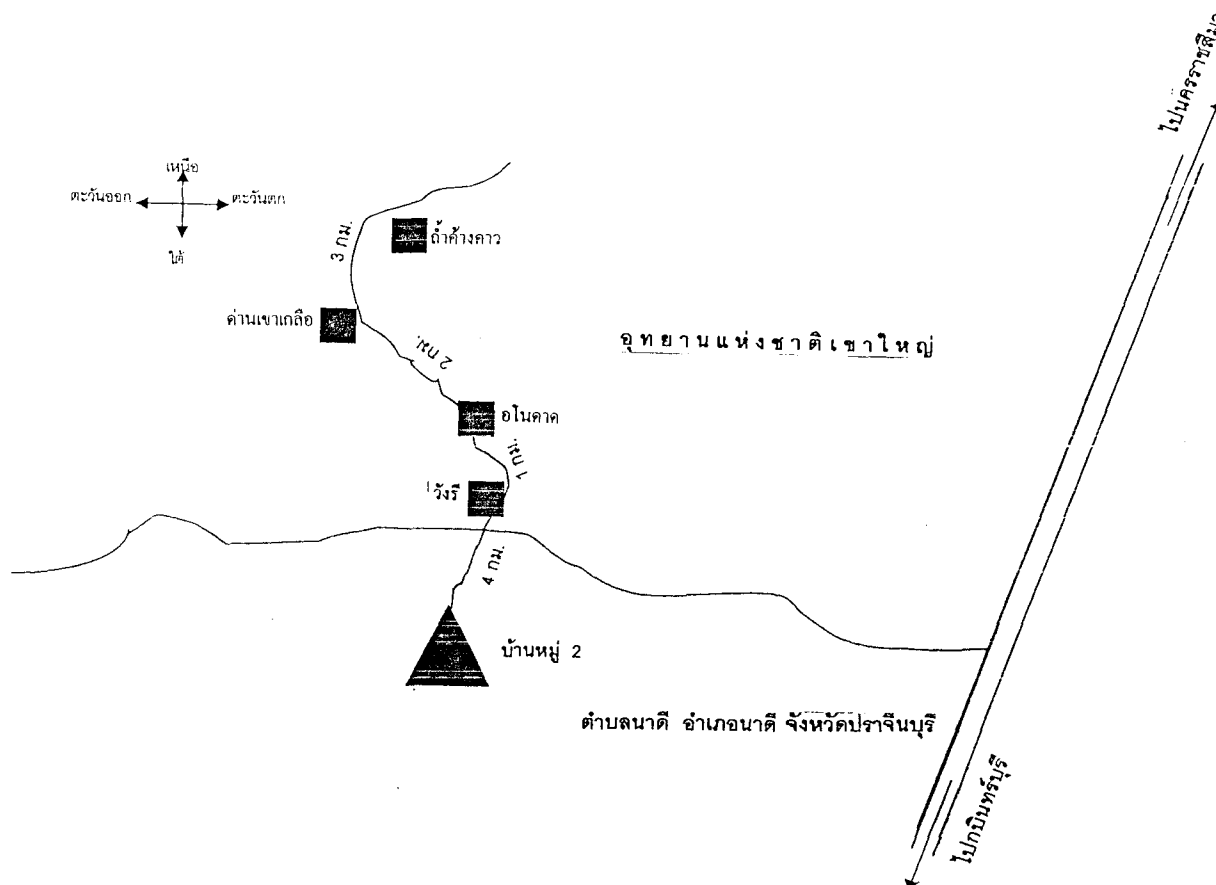
ผักหนามขึ้นอยู่กระจัดกระจายอยู่ตามโขดหินในลำธาร ใต้ต้นไม้ใหญ่ที่มีแดดส่องถึง และมีน้ำใสสะอาดไหลผ่าน ลำต้น (เหง้า) จะขึ้นอยู่ตามพื้นหินที่มีการสะสมของไม้ที่เน่าเปื่อย หรือขึ้นอยู่ตามซอกหิน (ภาพประกอบ 14)



ภาพประกอบ 14 ที่อยู่อาศัยตามธรรมชาติของผักหนาม

พื้นที่ทำการศึกษา

พื้นที่ที่ชาวบ้านเข้าไปเก็บผักหนามนี้ ถูกจำกัดด้วยระยะทาง ปกติชาวบ้านจะเลือกพื้นที่ที่สามารถเดินทางไป – กลับได้ ภายใน 1 วัน ดังนั้นพื้นที่ วังรี และอโนดาด จึงเป็นพื้นที่ที่ชาวบ้านนิยมเข้าไปเก็บมาก มีจำนวน ถึง 87 ครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 90 จากจำนวนทั้งสิ้น 97 ครัวเรือน เนื่องจากมีระยะทางห่างจากหมู่บ้าน ประมาณ 4 กิโลเมตร ส่วนในพื้นที่ด้านเขาเกลือ และถ้ำค้างคาว ชาวบ้านจะเข้าไปเก็บน้อย มีจำนวน 10 ครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 10 จากจำนวนทั้งสิ้น 97 ครัวเรือน เนื่องจากต้องเดินเข้าไปในป่าลึก อยู่ห่างจากหมู่บ้าน ประมาณ 7 กิโลเมตร (ภาพประกอบ 15)



ภาพประกอบ 15 ระยะทางจากหมู่บ้านไปเก็บผักหนาม

การศึกษาการเก็บเกี่ยวผักหนาม

การเก็บเกี่ยวผักหนามของชาวบ้านมีวิธีการเก็บเกี่ยว คือ ชาวบ้านจะเลือกเก็บเอาใบอ่อนและเหลือใบอ่อนไว้ที่ต้นอย่างน้อยหนึ่งใบ เด็ดเอาแต่เฉพาะใบอ่อนเพียงใบเดียว แต่ถ้าต้นไหนเหลือใบอ่อนอยู่เพียงใบเดียว ชาวบ้านก็จะไม่เก็บ เพื่อให้พืชจะได้ฟื้นตัวและสร้างทดแทนขึ้นมาใหม่ โดยใช้ใบที่เหลืออยู่ทำการสังเคราะห์แสง สร้างอาหารขึ้นมาเลี้ยงลำต้น เพื่อจะได้ผลใบใหม่ขึ้นมาแทน

จากการศึกษาเปรียบเทียบโครงสร้างของประชากรผักหนาม ในฤดูร้อน และฤดูฝน ในพื้นที่คนเก็บมาก และพื้นที่คนเก็บน้อย โดยได้กำหนดตัวแปร ทั้งหมด จำนวน 6 ตัวแปร ซึ่งจากการวิเคราะห์ค่าของตัวแปร ด้วยค่าสถิติ พบว่า ทั้งในฤดูร้อน และฤดูฝน ในพื้นที่คนเก็บมาก และพื้นที่คนเก็บน้อย ความหนาแน่นของต้น จำนวนใบแก่ ใบอ่อนที่เก็บอ่อนที่เก็บได้ จำนวนใบอ่อนที่ยังเก็บไม่ได้ และความสูงของใบที่ยาวที่สุด นำมาเปรียบเทียบ ถือว่าแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญที่ระดับ 0.05 ซึ่งแสดงให้เห็นว่า การเก็บเกี่ยวผักหนามของชาวบ้านหมู่ 2 ไม่มีผลกระทบต่อโครงสร้างของประชากรผักหนามเลย (ตาราง 7, 8)

ตาราง 7 แสดงค่าเฉลี่ย ความหนาแน่นของต้น จำนวนรอยใบอ่อนที่เก็บ จำนวนใบแก่ ใบอ่อนที่เก็บได้จำนวนใบอ่อนที่ยังเก็บไม่ได้ และความสูงของใบที่ยาวที่สุด ของผักหนาม ในพื้นที่คนเก็บมาก และพื้นที่คนเก็บน้อย ในฤดูร้อน

ผักหนาม	ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$)	ค่าเบี่ยงมาตรฐาน (S.D.)	ค่า t - test	Sig.
<u>ความหนาแน่นของต้นต่อตารางเมตร</u>				
พื้นที่คนเก็บมาก	10.95	4.00	-0.607	0.554
พื้นที่คนเก็บน้อย	12.86	9.63		
<u>จำนวนรอยใบอ่อนที่เก็บต่อตารางเมตร</u>				
พื้นที่คนเก็บมาก	4.77	3.50	3.244	0.007*
พื้นที่คนเก็บน้อย	1.18	1.10		
<u>จำนวนใบแก่ต่อตารางเมตร</u>				
พื้นที่คนเก็บมาก	27.14	9.71	-0.88	0.394
พื้นที่คนเก็บน้อย	33.86	23.43		
<u>จำนวนใบอ่อนที่เก็บได้ต่อตารางเมตร</u>				
พื้นที่คนเก็บมาก	1.59	0.77	0.62	0.545
พื้นที่คนเก็บน้อย	1.36	0.95		

ตาราง 7 (ต่อ)

ผักหนาม	ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$)	ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.)	ค่า t-test	Sig.
<u>จำนวนใบอ่อนที่ยังเก็บไม่ได้ต่อตารางเมตร</u>				
พื้นที่คนเก็บมาก	1.41	0.63	0.77	0.451
พื้นที่คนเก็บน้อย	1.73	1.21		
<u>ความสูงของใบที่ยาวที่สุด(นิ้ว)</u>				
พื้นที่คนเก็บมาก	18.00	3.69	1.182	0.257
พื้นที่คนเก็บน้อย	14.82	8.13		

หมายเหตุ * มีระดับนัยสำคัญ คือ มีค่าตั้งแต่ 0.05 ลงไป

ตาราง 8 เปรียบเทียบค่าเฉลี่ย ความหนาแน่นของต้น จำนวนรอยใบอ่อนที่เก็บ จำนวนใบแก่
จำนวน ใบอ่อนที่เก็บได้ จำนวนใบอ่อนที่ยังเก็บไม่ได้ และความสูงของใบที่ยาวที่สุด
ของผักหนาม ในพื้นที่คนเก็บมาก และพื้นที่คนเก็บน้อย ในฤดูฝน

ผักหนาม	ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$)	ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.)	ค่า t-test	Sig.
<u>ความหนาแน่นของต้นต่อตารางเมตร</u>				
พื้นที่คนเก็บมาก	12.23	3.36	-0.496	0.629
พื้นที่คนเก็บน้อย	13.86	10.42		
<u>จำนวนรอยใบอ่อนที่เก็บต่อตารางเมตร</u>				
พื้นที่คนเก็บมาก	4.18	1.76	6.751	0.000*
พื้นที่คนเก็บน้อย	0.36	0.64		
<u>จำนวนใบแก่ต่อตารางเมตร</u>				
พื้นที่คนเก็บมาก	31.82	8.95	- 0.13	0.990
พื้นที่คนเก็บน้อย	31.91	22.33		
<u>จำนวนใบอ่อนที่เก็บได้ต่อตารางเมตร</u>				
พื้นที่คนเก็บมาก	1.32	1.03	0.845	0.408
พื้นที่คนเก็บน้อย	0.95	0.99		

ตาราง 8 (ต่อ)

ลักษณะ	ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$)	ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.)	ค่า t-test	Sig.
จำนวนใบอ่อนที่ยังเก็บไม่ได้ต่อตารางเมตร				
พื้นที่คนเก็บมาก	0.50	0.71	1.551	0.143
พื้นที่คนเก็บน้อย	0.14	0.32		
ความสูงของใบที่ยาวที่สุด(นิ้ว)				
พื้นที่คนเก็บมาก	19.59	4.43	1.315	0.209
พื้นที่คนเก็บน้อย	15.73	8.68		

หมายเหตุ * มีระดับนัยสำคัญ คือ มีค่าตั้งแต่ 0.05 ลงไป

การศึกษาความสัมพันธ์ของตัวแปร ในฤดูร้อน

จากการศึกษาความสัมพันธ์ของตัวแปร จำนวนทั้ง 6 ตัวแปร ซึ่งจากการวิเคราะห์ค่าสหสัมพันธ์ พบว่า

ในพื้นที่คนเก็บมาก ความหนาแน่นของต้นกับจำนวนใบแก่ มีความสัมพันธ์เป็นอันดับแรก คือ 0.9240 รองลงมาคือ ความหนาแน่นของต้นกับจำนวนรอยใบอ่อนที่เก็บ คือ 0.8195 และอันดับสาม คือ ความหนาแน่นของต้นกับจำนวนใบอ่อนที่เก็บได้ คือ 0.8106 นั้นแสดงว่า ถ้าความหนาแน่นของต้นมีมาก จำนวนใบแก่ จำนวนรอยใบอ่อนที่เก็บ และจำนวนใบอ่อนที่เก็บได้ ก็จะไปด้วย ส่วนตัวแปรอื่นๆ ที่เหลือถือว่ามีความสัมพันธ์กันน้อย (ตาราง 9)

ในพื้นที่คนเก็บน้อย ความหนาแน่นของต้นกับจำนวนใบแก่ ใบอ่อนที่ยังเก็บไม่ได้ มีความสัมพันธ์กันมากที่สุด คือ 0.9804 , 0.9281 ตามลำดับ นั้นแสดงว่า ถ้าความหนาแน่นของต้นมีจำนวนมาก จำนวนใบแก่ ใบอ่อนที่ยังเก็บไม่ได้ ก็มีจำนวนมากตามไปด้วย ส่วนตัวแปรอื่นๆ ที่เหลือถือว่ามีความสัมพันธ์กันน้อย (ตาราง 10)

ตาราง 9 แสดง ค่าสหสัมพันธ์ระหว่าง ความหนาแน่นของดิน จำนวนรอยไถอ่อนที่เก็บ จำนวนไถแก่ จำนวนไถอ่อนที่เก็บได้ จำนวนไถอ่อนที่เก็บยังไม่ได้ และความสูงของไถที่ยาวที่สุด ของพื้นที่คนเก็บมาก ในฤดูร้อน

ผักหนาม	ความหนาแน่นของดิน	จำนวนรอยไถอ่อนที่เก็บ	จำนวนไถแก่	จำนวนไถอ่อนที่เก็บได้	จำนวนไถอ่อนที่เก็บยังไม่ได้	ความสูงของไถที่ยาวที่สุด
ความหนาแน่นของดิน	1.0000	0.8195	0.9240	0.8106	0.5123	0.0041
จำนวนรอยไถอ่อนที่เก็บ		1.0000	0.7433	0.4562	0.4879	0.0283
จำนวนไถแก่			1.0000	0.7883	0.4117	-0.0838
จำนวนไถอ่อนที่เก็บได้				1.0000	0.4447	0.0283
จำนวนไถอ่อนที่เก็บยังไม่ได้					1.0000	-0.2138
ความสูงของไถที่ยาวที่สุด						1.0000

ตาราง 10 แสดงค่าสหสัมพันธ์ระหว่าง ความหนาแน่นของดิน จำนวนรอยไถอ่อนที่เก็บ จำนวนไถแก่ จำนวนไถอ่อนที่เก็บได้ จำนวนไถอ่อนที่เก็บยังไม่ได้ และความสูงของไถที่ยาวที่สุดของพื้นที่คนเก็บน้อย ในฤดูร้อน

ผักหนาม	ความหนาแน่นของดิน	จำนวนรอยไถอ่อนที่เก็บ	จำนวนไถแก่	จำนวนไถอ่อนที่เก็บได้	จำนวนไถอ่อนที่เก็บยังไม่ได้	ความสูงของไถที่ยาวที่สุด
ความหนาแน่นของดิน	1.0000	0.5423	0.9804	0.8664	0.9281	0.4998
จำนวนรอยไถอ่อนที่เก็บ		1.0000	0.5311	0.5386	0.4374	0.4198
จำนวนไถแก่			1.0000	0.8653	0.9194	0.5311
จำนวนไถอ่อนที่เก็บได้				1.0000	0.9999	0.9999
จำนวนไถอ่อนที่เก็บยังไม่ได้					1.0000	-0.2138
ความสูงของไถที่ยาวที่สุด						1.0000

- หมายเหตุ
- ถ้าค่าสหสัมพันธ์มีค่าเป็น 0 แสดงว่าไม่มีความสัมพันธ์กัน
 - ถ้าค่าสหสัมพันธ์มีค่าเป็น 1 แสดงว่ามีความสัมพันธ์กันมาก

การศึกษาความสัมพันธ์ของตัวแปร ในฤดูฝน

จากการศึกษาความสัมพันธ์ของตัวแปร จำนวนทั้ง 6 ตัวแปร ซึ่งจากการวิเคราะห์ค่าสหสัมพันธ์ พบว่า ในพื้นที่คนเก็บมาก และในพื้นที่คนเก็บน้อย ความหนาแน่นของต้นกับจำนวนใบแก่มีความสัมพันธ์กันมากที่สุด คือ 0.8968 และ 0.9839 ตามลำดับ แสดงว่า ถ้าความหนาแน่นของต้นมีมาก จำนวนใบแก่ก็จะมากไปด้วย ส่วนตัวแปรอื่นๆ ที่เหลือถือว่ามีความสัมพันธ์กันน้อย (ตาราง 11 , 12)

ตาราง 11 แสดงค่าสหสัมพันธ์ระหว่าง ความหนาแน่นของต้น จำนวนรอยใบอ่อนที่เก็บ จำนวนใบแก่ จำนวนใบอ่อนที่เก็บได้ จำนวนใบอ่อนที่เก็บยังไม่ได้ และความสูงของใบที่ยาวที่สุด ของพื้นที่คนเก็บมาก ในฤดูฝน

ผักหนาม	ความหนาแน่นของต้น	จำนวนรอยใบอ่อนที่เก็บ	จำนวนใบแก่	จำนวนใบอ่อนที่เก็บได้	จำนวนใบอ่อนที่เก็บยังไม่ได้	ความสูงของใบที่ยาวที่สุด
ความหนาแน่นของต้น	1.0000	0.5101	0.8968	0.4566	0.2645	0.0480
จำนวนรอยใบอ่อนที่เก็บ		1.0000	0.2825	-0.0757	-0.1426	0.1390
จำนวนใบแก่			1.000	0.5350	0.4769	-0.654
จำนวนใบอ่อนที่เก็บได้				1.0000	0.3640	-0.3054
จำนวนใบอ่อนที่เก็บยังไม่ได้					1.0000	-0.1909
ความสูงของใบที่ยาวที่สุด						1.0000

ตาราง 12 แสดงค่าสหสัมพันธ์ระหว่าง ความหนาแน่นของต้น จำนวนรอยใบอ่อนที่เก็บ จำนวนใบแก่ จำนวนใบอ่อนที่เก็บได้ จำนวนใบอ่อนที่เก็บยังไม่ได้ และความสูงของใบที่ยาวที่สุด ของพื้นที่คนเก็บน้อย ในฤดูฝน

ผักหนาม	ความหนาแน่นของต้น	จำนวนรอยใบอ่อนที่เก็บ	จำนวนใบแก่	จำนวนใบอ่อนที่เก็บได้	จำนวนใบอ่อนที่เก็บยังไม่ได้	ความสูงของใบที่ยาวที่สุด
ความหนาแน่นของต้น	1.0000	0.1578	0.9839	0.3965	0.5985	0.5162
จำนวนรอยใบอ่อนที่เก็บ		1.0000	0.0794	0.3968	-0.0097	0.3301
จำนวนใบแก่			1.0000	0.3669	0.5232	0.5210
จำนวนใบอ่อนที่เก็บได้				1.0000	0.0097	0.5449
จำนวนใบอ่อนที่เก็บยังไม่ได้					1.0000	0.0729
ความสูงของใบที่ยาวที่สุด						1.0000

- หมายเหตุ
- ถ้าค่าสหสัมพันธ์มีค่าเป็น 0 แสดงว่าไม่มีความสัมพันธ์กัน
 - ถ้าค่าสหสัมพันธ์มีค่าเป็น 1 แสดงว่ามีความสัมพันธ์กันมาก

บทที่ 5

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การศึกษาเรื่อง การเก็บเกี่ยวของป่ากับการรักษาป่าแบบยั่งยืน : กรณีศึกษาผักหนาม (*Lasia spinosa* Thw.) ณ ตำบลนาดี อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดปรางค์บุรี ได้ใช้ระยะเวลาในช่วงฤดูร้อน ระหว่างเดือนมีนาคม – พฤษภาคม 2541 และฤดูฝน ในเดือนมิถุนายน 2541 ซึ่งมีจุดมุ่งหมายในการรวบรวมรายชื่อ และการใช้ประโยชน์ของของป่าในด้านบริโภคและอุปโภค รวมทั้งศึกษาผลกระทบของเก็บเกี่ยวของป่าต่อการรักษาป่าแบบยั่งยืน โดยใช้ผักหนามเป็นกรณีศึกษา ในการศึกษาเรื่องนี้ มีรูปแบบของการศึกษาออกเป็น 2 ตอน ตอนที่ 1 ศึกษาการเก็บเกี่ยวและการใช้ประโยชน์จากของป่าจำพวกพรรณไม้ของชาวบ้าน ซึ่งการศึกษาตอนแรกนี้ใช้วิธีการประเมินแบบสภาวะเร่งด่วน (Rapid rural appraisal technique : RRA) โดยการเข้าไปพักอาศัยรวมอยู่กับชาวบ้าน ทำการสัมภาษณ์ สังเกต ถ่ายภาพและเก็บตัวอย่างของของป่านำมาหาชื่อวิทยาศาสตร์ ตอนที่ 2 ศึกษาถึงการเก็บเกี่ยวผักหนาม และผลกระทบของการเก็บเกี่ยวต่อการรักษาป่าแบบยั่งยืน การศึกษาครั้งนี้ เป็นการศึกษาทางนิเวศวิทยาของผักหนาม แยกออกเป็น 2 พื้นที่ คือ วั้งรี โอนาดาด เป็นพื้นที่ที่ชาวบ้านเข้าไปเก็บเกี่ยวผักหนามมาก และด้านเขาเกลือ ถ้ำค้างคาว เป็นพื้นที่ที่ชาวบ้านเข้าไปเก็บเกี่ยวผักหนามน้อย โดยใช้โปรแกรม SPSS (Statistical Package for the Social Science) ในการวิเคราะห์ข้อมูล

ความสัมพันธ์ระหว่างฐานะทางเศรษฐกิจกับการพึ่งพิงของของป่า

ชาวบ้านหมู่ 2 ประมาณ ร้อยละ 90 (ตาราง 4) ยังคงเข้าไปเก็บหาของป่าอยู่ และบ้านไร่ จัดเป็นกลุ่มที่มี จำนวนครัวเรือนที่ยากจนที่สุดถึง ร้อยละ 50 (ตาราง 3) จะเข้าไปเก็บเกี่ยวของป่ามากที่สุด ทั้งที่มีระยะทางไกลจากป่าถึงประมาณ 4 กิโลเมตร และในการเข้าไปเก็บเกี่ยวของป่านั้น ยังขึ้นอยู่กับระยะทาง จะพบว่าชาวบ้านว่านเหลือ ซึ่งมีจำนวนครัวเรือนที่ยากจนน้อยกว่าบ้านไร่แต่ชาวบ้านมีการเข้าไปเก็บเกี่ยวของป่าถึง 100% (ตาราง 4) ก็เพราะหมู่บ้านนี้มีระยะทางอยู่ห่างจากป่าเพียงแค่ 1 กิโลเมตร

ฐานะเศรษฐกิจของครัวเรือนของบ้านหมู่ 2 มีรายได้เฉลี่ย 48,866 บาทต่อปีต่อครัวเรือน จากที่ข้าพเจ้าทำการสัมภาษณ์ ได้จัดกลุ่มตามจำนวนรายได้ และการถือครองที่ดินของชาวบ้าน ได้เป็น 3 ระดับคือ ฐานะยากจน จะมีรายได้ ต่ำกว่า 15,000 บาทต่อปีต่อครัวเรือน มีการถือครองที่ดิน ต่ำกว่า 1ไร่ ฐานะปานกลาง จะมีรายได้ มากกว่า 15,000 บาทต่อปีต่อครัวเรือน มีการถือครองที่ดิน มากกว่า 1ไร่ และฐานะรวย จะมีรายได้ มากกว่า 60,000 บาทต่อปีต่อครัวเรือนขึ้นไป มีการถือครองที่ดิน 15ไร่ ขึ้นไป เมื่อนำรายได้เฉลี่ยของคณยากจนของชาวบ้านหมู่ 2 มาเทียบกับรายได้

เฉลี่ยของคนจนทั่วประเทศ ซึ่งมีรายได้เฉลี่ย 9,600-10,800 บาทต่อปีต่อครัวเรือน (เมธี ครองแก้ว, 2543) ก็ถือว่ามียาได้เฉลี่ยของคนยากจนอยู่ในระดับเดียวกัน

การเก็บเกี่ยวของป่า

การเก็บเกี่ยวของป่านั้น ชาวบ้านจะนำมาเพื่อบริโภคเป็นอันดับหนึ่ง รองลงมาจะนำไปขาย สร้างรายได้ให้กับครัวเรือน ชนิดของของป่าที่ชาวบ้านเก็บเกี่ยวนั้นมีจำนวนทั้งสิ้น 97 ชนิด ประกอบด้วย พรรณไม้ จำนวน 90 ชนิด และเห็ด จำนวน 7 ชนิด (ตาราง 13, 14 ของภาคผนวก) ผักป่าที่ชาวบ้านให้ความสำคัญและนิยมเก็บมาบริโภคมากที่สุด สามอันดับแรกคือ ผักหนาม ผักหวาน และผักเสียดขุน (ตาราง 6)

วิธีการเก็บเกี่ยวของป่าของชาวบ้านที่นี้จะยังเป็นแบบดั้งเดิม โดยการใช้มือเด็ด มีด เสียม เคียว (รายละเอียดอยู่ในบทที่ 4 หน้า 22) ไม่มีการนำเอาเทคโนโลยีสมัยใหม่ๆ เข้ามาใช้เก็บเกี่ยว ดังนั้น ในแต่ละครั้งก็จะเก็บได้ในจำนวนที่ไม่มาก นอกจากนั้นชาวบ้านยังรู้จักวิธีการเก็บเกี่ยวที่ถูกต้อง เช่น การเก็บเกี่ยวหวาย ชาวบ้านจะไม่ตัดหมดจะเลือกตัดเฉพาะลำหวายที่แก่ เหลือไว้อย่างน้อยครึ่งกอ และจะทำความสะอาดได้ก่อกวายภายหลังการตัด ส่วนการเก็บเกี่ยวหน่อไม้ ชาวบ้านจะเหลือไว้ ประมาณ 2-3 หน่อต่อกอ ซึ่งเป็นวิธีการเก็บเกี่ยวที่ชาวบ้านหมู่ 2 ทำสืบทอดกันมานาน ส่วนการเก็บเกี่ยวผักหวาน (*Melientha suavis* Pierre.) และผักเสียดขุน (*Syzygium gratum* Wight.) ชาวบ้านจะใช้มือเด็ดยอดอ่อน หรือใช้มีดตัด จึงทำให้พืชสามารถที่จะสร้างทดแทนส่วนที่ถูกเด็ดออกไปขึ้นมาใหม่ได้ทัน และพบไม้หนุ่มและกล้าไม้อยู่ในอัตราที่เป็นนัยสำคัญทางสถิติ ที่เสียดขุน และผักหวานจะไม่สูญหายไปจากป่า (Aslaug & Finholt, 1999) ดังนั้นการเก็บของป่าที่ถูกวิธี จะไม่สร้างความเสียหายให้กับพันธุ์ไม้หรือทำลายการแพร่พันธุ์ของประชากรพืช เพราะไม่ได้มีการตัดส่วนที่พืชใช้ขยายพันธุ์หรือใบออกไปจนหมด ทำให้ยังสามารถที่จะเจริญเติบโตต่อไปได้.

การเก็บเกี่ยวผักหนามของชาวบ้าน

การเก็บเกี่ยวผักหนามของชาวบ้านหมู่ 2 โดยชาวบ้านจะเลือกเก็บแต่เฉพาะใบอ่อน เหลือส่วนของใบแก่ เพราะไม่เป็นที่นิยมรับประทานและเหลือใบอ่อนไว้อย่างน้อย 1 ใบ และถ้าต้นที่มีใบอ่อน อยู่เพียงใบเดียว ชาวบ้านก็จะไม่เก็บ ซึ่งการเก็บด้วยวิธีนี้ ก็จะทำให้พืชได้ฟื้นตัวและสร้างทดแทนขึ้นมาใหม่ โดยใช้ใบที่เหลืออยู่ทำการสังเคราะห์แสง สร้างอาหารขึ้นมาเลี้ยงลำต้น เพื่อจะได้ผลใบใหม่ขึ้นมาแทน

จากการเปรียบเทียบการเก็บเกี่ยวผักหนาม ในพื้นที่คนเก็บมาก และพื้นที่คนเก็บน้อยนั้น ปรากฏว่า ไม่มีผลกระทบต่อระบบนิเวศของป่า จากการวิเคราะห์ในด้านความหนาแน่นของต้น ในทั้ง 2 พื้นที่ ของฤดูร้อน และฤดูฝน พบว่า แตกต่างอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ (ตาราง 7,8) แสดงว่าการเก็บเกี่ยวของผักหนามของชาวบ้าน ไม่มีผลกระทบต่อความหนาแน่นของประชากร

ผักหนาม ซึ่งเป็นเพราะการเก็บเกี่ยวผักหนามของชาวบ้านหมู่ 2 นั้น ใช้มือเด็ดแต่ใบอ่อน ไม่ได้มีการตัด หรือถอนเอาทั้งลำต้นออกไปด้วย จึงคิดว่าการเก็บเกี่ยวด้วยวิธีนี้ เป็นวิธีการเก็บเกี่ยวที่ถูกต้อง

จากการเปรียบเทียบความสัมพันธ์ของ ความหนาแน่นของต้น กับจำนวนใบอ่อนที่เก็บได้และจำนวนใบอ่อนที่ยังเก็บไม่ได้ ในพื้นที่คนเก็บมาก และพื้นที่คนเก็บน้อย ของฤดูร้อน และฤดูฝน มีค่าสหสัมพันธ์แตกต่างกันน้อยมาก คือ ในฤดูร้อน พื้นที่คนเก็บมาก มีค่าสหสัมพันธ์ เท่ากับ 0.8106 และ 0.5123 พื้นที่คนเก็บน้อย มีค่าสหสัมพันธ์ เท่ากับ 0.8664 และ 0.9281 ในฤดูฝน พื้นที่คนเก็บมาก มีค่าสหสัมพันธ์ เท่ากับ 0.4566 และ 0.265 พื้นที่คนเก็บน้อย มีค่าสหสัมพันธ์ เท่ากับ 0.4566 และ 0.2645 (ตาราง 9 - 12) แสดงว่า การเก็บเกี่ยวไม่มีผลกระทบต่อโครงสร้างของใบอ่อนที่เก็บได้ และใบอ่อนที่ยังเก็บไม่ได้ คือ ผักหนามก็ยังคงมีการเจริญเติบโต และมีการสร้างใบใหม่ขึ้นมาทดแทนต่อไป

เมื่อนำมาเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยในพื้นที่ 1 ตารางเมตร ระหว่าง จำนวนใบอ่อนที่เก็บได้ กับจำนวนใบอ่อนที่ยังเก็บไม่ได้ ในพื้นที่คนเก็บมาก และพื้นที่คนเก็บน้อย ในฤดูกาลเดียวกัน มีค่าเฉลี่ยแตกต่างกันน้อยมาก (ตาราง 7 , 8) แสดงว่าการเก็บเกี่ยวผักหนามไม่ได้มีผลกระทบต่อโครงสร้างของผักหนาม แต่เมื่อนำมาเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยในพื้นที่ 1 ตารางเมตร ในพื้นที่คนเก็บมาก และพื้นที่คนเก็บน้อย ที่ต่างฤดูกาลกัน พบว่า จำนวนใบอ่อนที่เก็บได้ และจำนวนใบอ่อนที่ยังเก็บไม่ได้ แตกต่างกันมาก คือ มีค่าเฉลี่ยของจำนวนใบอ่อนที่เก็บได้ และจำนวนใบอ่อนที่ยังเก็บไม่ได้ ในฤดูร้อนมีมากกว่าในฤดูฝน จากการศึกษาในช่วงฤดูฝน พบว่า ส่วนของลำต้นทั้งหมดจะจมอยู่ใต้น้ำ ซึ่งอาจจะขัดขวางการเจริญเติบโตของยอดอ่อน และใบอ่อน ส่วนในฤดูร้อนน้ำจะท่วมเฉพาะเหง้า (rhizome) เท่านั้น ดังนั้นส่วนของยอดอ่อน และใบอ่อนจึงมีการเจริญเติบโตได้ดีกว่า มีผลทำให้ค่าเฉลี่ยของจำนวนใบอ่อนที่เก็บได้ และจำนวนใบอ่อนที่ยังเก็บไม่ได้ ในฤดูร้อนมากกว่าในฤดูฝน

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้จะเป็นประโยชน์ในแง่ของการอนุรักษ์ทรัพยากรของป่า เพราะว่าถ้าชาวบ้านรู้จักวิธีการเก็บเกี่ยวที่ถูกต้อง ก็จะทำให้พืชชนิดนี้ยังคงอยู่ และการที่พืชยังคงอยู่นี้ก็เท่ากับว่าเป็นการรักษาความหลากหลายทางชีวภาพของระบบนิเวศไปด้วย ชาวบ้านก็สามารถที่จะใช้ประโยชน์จากความหลากหลายทางชีวภาพที่มีอยู่ในป่าอย่างยั่งยืนตลอดไปได้

ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาการเก็บเกี่ยวของป่านั้นมีความสำคัญ อาจจะมีผลกระทบต่อความหลากหลายทางชีวภาพ จึงควรมีการสนับสนุนงานวิจัยด้านการเก็บเกี่ยวของป่าให้มากขึ้น เพื่อนำความรู้ที่ได้มาไปเผยแพร่แก่ชาวบ้าน ให้ทราบถึงขั้นตอนในการปรับปรุงวิธีการเก็บเกี่ยวของของป่า ที่ไม่เป็นการทำลายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และควรมีการส่งเสริมให้มีการนำของป่าไปปลูกนอกพื้นที่ป่า เพื่อจะได้ลดอัตราการเข้าไปเก็บเกี่ยวของป่าของชาวบ้านอีกด้วย

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

- กรมป่าไม้. ข้อมูลเนื้อที่ป่าของประเทศไทยจากภาพถ่ายดาวเทียมปี 2538 ลงวันที่ 28 ตุลาคม 2539. กรุงเทพฯ : บันทึกข้อความราชการเสนอต่อปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์, 2540. เอกสารอัดสำเนา.
- เกษม จันทรแก้ว. วิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อม. กรุงเทพฯ : โครงการสหวิทยาการบัณฑิตศึกษา สาขาวิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2540.
- เกียรติรัตน์ คุณารัตนพฤษ. บทบาทของอาหารจากป่าต่อการพึ่งตนเอง และภาวะโภชนาการของชนบทอีสาน : กรณีศึกษาในเอกสารประกอบการประชุมสัมมนาทางวิชาการ โครงการวิจัยวนศาสตร์ชุมชน. ขอนแก่น : คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2535.
- ไกรสิทธิ์ สุทธิรุ่งและคณะ. สำนักงานป่าไม้เขตจังหวัดปราจีนบุรี. กรุงเทพฯ : ออฟเซ็ท เพรส, 2540.
- เทอด สุปรีชากร. วนศาสตร์เบื้องต้น. กรุงเทพฯ : อมรินทร์การพิมพ์, 2525.
- ทวี ไชยเรืองศิริกุล. ลักษณะโครงสร้างของสังคมพืชป่าดิบแล้งในประเทศไทย. วิทยานิพนธ์ วท.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2529. อัดสำเนา.
- ธวัชชัย สันติสุข. พรรณพฤษชาติของประเทศไทย อดีต ปัจจุบัน. ในความหลากหลายทางชีวภาพในประเทศไทย. กรุงเทพฯ : บริษัทประชาชนจำกัด, 2532.
- นิวัติ เรืองพานิช. การอนุรักษ์ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม. กรุงเทพฯ : อักษรสยามการพิมพ์, 2534.
- บัวเรศ ประไชโย, และคณะ. ปริมาณและความหลากหลายของพืชพรรณที่ภูพระ ป่าสงวนแห่งชาติป่าดงมูล กาศสินธุ์. 2536. อัดสำเนา.
- เมธี กรองแก้ว. “คนไทยจนดึกดื่น” มติชน. 20 พฤษภาคม 2543 หน้า 5
- รุจิราภ อรรถสิษฐ์. ผักพื้นบ้าน : ความหมายและภูมิปัญญาของสามัญชนไทย. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการการสาธารณสุขมูลฐาน สำนักงานปลัดกระทรวงกระทรวงสาธารณสุข, 2541.
- รณสิทธิ์ มณีไสย. ปัจจัยทางเศรษฐกิจและสังคมกับลักษณะการใช้ประโยชน์ป่าไม้ของราษฎรบ้านโนนศรีสวัสดิ์ ตำบลดงมูล อำเภอนองบุรี จังหวัดกาฬสินธุ์. วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2536. อัดสำเนา.
- ละออ อัมพรพรวดี. “ความหลากหลายทางชีวภาพกับประโยชน์ทางเศรษฐกิจ” ความหลากหลายทางชีวภาพของประเทศไทย. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2543. อัดสำเนา.
- วนิดา สุบรรณเสวี. ของป่าในประเทศไทย. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : มปท, 2539.
- วิยุทธ์ จำรัสพันธุ์. พื้นฐานวัฒนธรรมกับการศักยภาพในการจัดการป่าชุมชนของชุมชนชนบท. ในเอกสารประกอบการประชุมสัมมนาทางวิชาการ เรื่อง วนศาสตร์ชุมชน : ทางเลือก

- ในการพัฒนาป่าไม้. ขอนแก่น : โครงการวิจัยวนศาสตร์ชุมชน คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2535.
- วีระวัฒน์ จินทะกานันท์และคณะ. ของป่ากับเศรษฐกิจครัวเรือนของราษฎรบ้านโนนอำนวย ตำบลนาตาล อำเภอกำแพงแสน จังหวัดกาฬสินธุ์. เอกสารการวิจัยจากโครงการวนศาสตร์ชุมชนในประเทศไทย (มูลนิธิฟอร์ด). กรุงเทพฯ : กรมป่าไม้, 2539.
- วุฒิพล หัวเมืองแก้ว และคณะ. ของป่ากับเศรษฐกิจครัวเรือนป่าชุมชนดงใหญ่ ตำบลถ่อน้อย อำเภอดงหลวง จังหวัดอำนาจเจริญ. เอกสารการวิจัย จากโครงการวนศาสตร์ชุมชน, 2537.
- สำนักงานนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม. ความหลากหลายทางชีวภาพของประเทศไทย. กรุงเทพฯ : กระทรวงวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ, 2539.
- เศกสรรค์ ยงวนิชย์, และคณะ. เกิดกระดังงาแดงมูล : รูปแบบหนึ่งของการพึ่งพาธรรมชาติ. ในเอกสารประกอบการประชุมสัมมนาทางวิชาการ เรื่องวนศาสตร์: ทางเลือกในการพัฒนาป่าไม้. โครงการวิจัยวนศาสตร์ชุมชน. ขอนแก่น : คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2535.
- Allegretti, M. H. Extractive reserves: an alternative for reconciling development and environmental conservation in Amazonia. Pages 252 in A.B. Anderdon, ed., Alternatives to deforestation. New York : Colombia University Press, 1990.
- Aslaug Aslen and Liv Kjersti Finholt. AN Assessment of the Ecological Sustainability of Non – Timber Forest Product (NTFP) Harvesting. A Case Study of NTFP Use In Three Settlements at the Boundary of Khao Yai National Park, Thailand. Norway : Agricultural University, 1999.
- Cabrera Madrid, M., R. Heinzman, S. Lopez, C. Reining, and A. Solorzano Non-timber forest products in the Maya Biosphere Reserve: results of ecological and socioeconomic surveys and recommendations for management and investigations. Unpublished draft report, 1990.
- DHV Consultants. Estudios agro-ecologicos, forestales y socio-economicos en la region de la castana de la Amazonia Boliviana. Reporte Proyecto de Desarrollo Agropecuario (PDA), Ministerio de Asuntos Campesinos y Agropecuarios, La Paz, Bolivia, 1993.
- Gilbert, L. Food web organization and the conservation of neotropical diversity. Pages 11-34 in M. E. Soule and B. A. Wilcox, editors. Conservation biology: an evolutionary ecological perspective. Sinauer Associates, Sunderland, Massachusetts, 1980.
- Grandstaff, S.W. and Grandstaff, T.B. Semi-structured interviewing. Paper for the International conference on rapid rural appraisal, Khon Kaen, Thailand, 1985.

- Grandstaff, T.B. and Grandstaff, S.W. A conceptual basis for methodological development in rapid rural appraisal. Paper for the International conference on rapid rural appraisal, Thailand : Khon Kaen, 1985.
- Greig-smith, P. Quantitative Plant Ecology. 2d. ed., London : Butherworths, 1964.
- Hall, Pamela & Bawa, Kamaljit. Methods to Assess the Impact of Extraction of Non-timber Tropical Forest Products on Plant Populations. 47(3): 234-247 ; Economic Botany, 1993.
- Howe, H.F., and J. Smallwood. Ecology of seed dispersal. Annual Review of Ecology and Systematics 13:20-28 ; 1982.
- Janzen, D. H. Herbivores and the number of species in tropical forests. 104:501-528 ; American Naturalist, 1970.
- Koppell Carla R.S., ed. The major significance of "minor" forest products: The local use and value of forests in the West African humid forest zone. FAO. Rome, 1990.
- Lert Chuntanaparb et.al. Study on the Use of Non-Wood Forest Products and Potential for Development in Northern Thailand. 1-114 P Internsl Perper No. 190 of Roysl Forestry, 1995..
- Oosting, H.J. The Study of Plant Communities. 2d ed., W.H. Freeman, San Francisco, 1956.
- Peters, C. M., Observations on the Sustainable Exploitation of Non -Timber Tropical Forest Products, in Current Issues in Non-Timber Forest Products Research. Chapter two : 19-39 Jakarta: Center for International Forestry Research, 1996.
- Peters C.M., A. H. Gentry and R. O. Mendelsohn. Valuation of Amazonian rainforest. 399: 655-656 ; Nature, 1989.
- Phillis D. et al. Village food systems in West Africa. International African Institute, Washington D.C. USA (cited from Koppell 1990), 1982.
- Poffenberger, M and McGean, B (ed). Community allier: Forest co-management in Thailand. Souteast Asia Sustainable Forest Management Network. Research Network Report Number 2. Center for Southeast Asia Studies, University of California, Berkeley. 1993.
- Sanguantam, Prasong, Chuntanaparb, Lert, and Pattaratuma, Apichart. Multi-Resource Inventies in Dong Mun Forest Communities, Northeast Thailand. KU-FORD. 870-0535. Working Document 3. January, 1988.

- Somnasang, P.P. Rathakette and S. Rathanapanya The role of natural foods in Northeast Thailand. Pages 78-193 in G.W. Lovelace, S. Subhadhira and S.Simaraks eds., Rapid Rural Appraisal in Northeast Thailand: Case studies. KKU-Ford Rural System Research Project, Khon Kaen University. Khon Kaen, Thailand, 1988.
- Spaulding, P., Foreign diseases of forest trees of the world. Agriculture Handbook No. 197.U.S.Dept. of Agriculture, 1961.
- Wanida, Subansenee , Apichatvullop, Yaowalak, Kunurat, Prasit, and Hafner, Ja,es A. Case Studies of Human-Forest Interactions in Northeast Thailanfd. NTUSF. KU/KKU/FORD. 850-0391. Final report 2., 1987.

ภาคผนวก

ตาราง 13 แสดงพรรณพืชที่พบในบริเวณ ตำบลนาดี อำเภอนาดี ที่ชาวบ้านหมู่ 2 นำมาใช้ประโยชน์

ชื่อทางการ/ชื่อพื้นเมือง (Local Names)	ชื่อพฤกษศาสตร์ (Botanical Names)	ชื่อวงศ์ (Family Names)	ประเภทไม้
1 กูดแดง	<i>Stenochlaena palustris</i> (Burm) Bedd .	Pteridaceae	เฟิร์น
2 กูดเกลี้ยง (กูดเขี้ยว)	<i>Diplazium esculentum</i> Sw.	Athyriaceae	เฟิร์น
3 ผักแม่ร้าง (หญ้ายายเภา)	<i>Lygodium flexuosum</i> (L.) Sw.	Schizaeaceae	เฟิร์น
4 ผักแว่น	<i>Marsilia crenota</i> Presl	Marsiliaceae	เฟิร์น
5 ผักก้านทอง	<i>Limnocharis flava</i> (L.) Buch.	Limnocharitaceae	ไม้ล้มลุก
6 สันตะวา(ผักกะโตวา)	<i>Ottelia alismoides</i> Pers.	Hydrocharitaceae	ไม้น้ำ
7 หวายขม	<i>Calamus rotang</i> Linn.	Arecaceae (Palmae)	ปาล์ม
8 ลาน	<i>Corypha lecomtei</i> Becc.	Arecaceae (Palmae)	ปาล์ม
9 กะพ้อ	<i>Licuala spinosa</i> Wurm.	Arecaceae (Palmae)	ปาล์ม
10 หมากป่า	<i>Pinanga</i> sp.	Arecaceae (Palmae)	ปาล์ม
11 ตำวราง (เต่าร้าง)	<i>Wallichia Caryotoides</i> Roxb.	Arecaceae (Palmae)	ปาล์ม
12 อีรอก	<i>Amorphophallus brevispatulus</i> Gagnep.	Araceae	ปาล์ม
13 บูก	<i>Amorphophallus campanulatus</i> Bl.ex. Decne	Araceae	ปาล์ม
14 บอนน้ำ	<i>Colocasia esculenta</i> Sehott	Araceae	ไม้ล้มลุก
15 ทุ่น	<i>Colocasia qiquntca</i> (Bl.) Hook.f.	Araceae	ไม้ล้มลุก
16 ผักหนาม	<i>Lasia spinosa</i> (L.)Thwait.	Araceae	ไม้ล้มลุก
17 ไม้ป่า (ไม้หนาม)	<i>Bambusa arundinaceae</i> Willd.	Poaceae (Gramineae)	ไม้
18 ไม้ตง	<i>Dendrocalamus asper</i> Back.	Poaceae (Gramineae)	ไม้
19 ไม้ปล้อง , ไม้ซาง	<i>Dendrocalamus sriatus</i> . Nees.	Poaceae (Gramineae)	ไม้
20 ไม้รวก	<i>Thyrsostachys siamensis</i> Gamble	Poaceae (Gramineae)	ไม้
21 หญ้าคา	<i>Imperata cylindrica</i> Beauv.	Poaceae (Gramineae)	ไม้ล้มลุก
22 กล้วยป่า	<i>Musa acuminata</i> Colla.	Musaceae	ไม้ล้มลุก
23 ข่าลิง	<i>Alpinia conchaiger</i> Griff.	Zingiberaceae	ไม้ล้มลุก
24 กระเจียวแดง	<i>Curcuma aeruginosa</i> Roxb.	Zingiberaceae	ไม้ล้มลุก
25 เอื้องหมายนา	<i>Costus speciosus</i> Smith.	Zingiberaceae	ไม้ล้มลุก

ตาราง 13 (ต่อ)

ชื่อทางการชื่อพื้นเมือง (Local Names)	ชื่อพฤกษศาสตร์ (Botanical Names)	ชื่อวงศ์ (Botanical Names)	ประเภทไม้
26 กระเทียม	<i>Zingiber zerumbet</i> (L.) Smith	Zingiberaceae	ไม้ล้มลุก
27 ผักอีฮิน (ผักข่าเขียด)	<i>Monochoria vaginalis</i> Presl var. <i>plantaginea</i> Solms	Pontederiaceae	ไม้ล้มลุก
28 เครือเขียง	<i>Smilax ovalifolia</i>	Smilacaceae	ไม้เลื้อย
29 กลอย	<i>Dioscorea hispida</i> Dennst. Var. <i>neoscaphoides</i> Prain & Urk.	Dioscoreaceae	ไม้เลื้อย
30 พืพวน	<i>Uvaria pierrei</i>	Annonaceae	ไม้เลื้อย
31 ข่าพูลู	<i>Piper sarmentosum</i> Roxb.	Piperaceae	ไม้ล้มลุก
32 บัวสาย	<i>Nymphaea Lotus</i> Linn	Nymphaeaceae	ไม้น้ำ
33 เถย้านาง	<i>Tiliacora triandra</i> Diels	Menispermaceae	ไม้เลื้อย
34 มะเดื่อปล่อง	<i>Ficus hispida</i> Linn.	Moraceae	ไม้ยืนต้น
35 มะเดื่อเกลี้ยง	<i>Ficus racemosa</i> L.	Moraceae	ไม้ยืนต้น
36 ผักขมเกลี้ยง	<i>Amaranthus lividus</i> L.	Amaranthaceae	ไม้ยืนต้น
37 ผักขมหนาม	<i>Amaranthus spinosus</i> L.	Amaranthaceae	ไม้ล้มลุก
38 ผักขมพรวัว	<i>Amaranthus tricolor</i> L.	Amaranthaceae	ไม้ล้มลุก
39 มะค่อม	<i>Grewia paniculata</i>	Tiliaceae	ไม้ล้มลุก
40 สีเสียดเปลือก	<i>Pentace burmanica</i> Kurz	Tiliaceae	ไม้ยืนต้น
41 พะวา (ลูกกลวก)	<i>Garcinia speciosa</i> wall.	Clusiaceae	ไม้ยืนต้น
42 กระโดนบก	<i>Careya sphaerica</i> Roxb.	Lecythiaceae	ไม้ยืนต้น
43 กะทกรก	<i>Passiflora foetida</i> L.	Passifloraceae	ไม้เลื้อย
44 กุ่มน้ำ	<i>Crateva adansnii</i> DC. Subsp. <i>odrata</i> Jacobs	Capparaceae	ไม้ยืนต้น
45 ผักเสี้ยนบ้าน	<i>Cleome gynandra</i> Linn.	Capparaceae	ไม้ล้มลุก
46 ตำลึง	<i>Coccinia grandis</i> Voigt.	Cucurbitaceae	ไม้เลื้อย
47 บวบขม	<i>Trichosanthes cucumerina</i> L.	Cucurbitaceae	ไม้เลื้อย
48 ตำลึงตัวผู้	<i>Zehneria indica</i> (Lour) Keraud.- Aymo	Cucurbitaceae	ไม้เลื้อย
49 มะรุม	<i>Moringa oleifera</i> Lamk.	Moringaceae	ไม้ยืนต้น
50 ชะมวง	<i>Garcinia cowa</i> Roxb.	Clusiaceae	ไม้ยืนต้น
51 สัมป่อย	<i>Acacia rugata</i> Merr.	Mimosaceae	ไม้เลื้อย

ตาราง 13 (ต่อ)

ชื่อทางการ/ชื่อพื้นเมือง (Local Names)	ชื่อพฤกษศาสตร์ (Botanical Names)	ชื่อวงศ์ (Family Names)	ประเภทไม้
52 กระถิน	<i>Leucaena leucocephala</i> de Wit	Mimosaceae	ไม้พุ่ม
53 กระเจด	<i>Neptunia oleracea</i> Lour.	Mimosaceae	ไม้ต้น
54 ผักเค็ด	<i>Cassia occidentalis</i> L.	Caesalpiniaceae	ไม้ล้มลุก
55 มะขาม	<i>Tamarindus indica</i> Linn.	Caesalpiniaceae	ไม้ยืนต้น
56 ขี้เหล็กบ้าน	<i>Cassia siamea</i> Britt.	Caesalpiniaceae	ไม้ยืนต้น
57 เสม็ดขุ่น	<i>Syzygium gratum</i> Wight	Myrtaceae	ไม้ยืนต้น
58 หว้า	<i>Eugenia cumini</i> Druce	Myrtaceae	ไม้ยืนต้น
59 ผักติ้วเกลี้ยง	<i>Cratogeomys cochinchinense</i> Bl.	Hypericaceae	ไม้ยืนต้น
60 ผักติ้วส้ม	<i>Cratogeomys formosum</i> Dyer subsp. <i>pruniflorum</i> Gogel.	Hypericaceae	ไม้ยืนต้น
61 ผักหวานดง	<i>Melientha suavis</i> Pierre.	Opiliaceae	ไม้พุ่ม
62 มะเฒ่าเล็ก	<i>Antidesma ghaesembilla</i> Gaertn.	Euphorbiaceae	ไม้พุ่ม
63 มะไฟป่า	<i>Baccaurea ramiflora</i> Lour.	Euphorbiaceae	ไม้ยืนต้น
64 ละไม	<i>Baccaurea rapida</i>	Euphorbiaceae	ไม้ยืนต้น
65 ลูกใต้ใบ	<i>Phyllanthus amarus</i> Schum. & Thonn.	Euphorbiaceae	ไม้ล้มลุก
66 มะขามป้อม	<i>Phyllanthus emblica</i> Linn.	Euphorbiaceae	ไม้ยืนต้น
67 ผักหวานบ้าน	<i>Sauropus androgynus</i> Merr.	Euphorbiaceae	ไม้ล้มลุก
68 มะยม	<i>Phyllanthus acidus</i> Skeels.	Euphorbiaceae	ไม้พุ่ม
69 กระบก	<i>Irvingia malayana</i> Oliv ex Benn.	Ixonanthaceae	ไม้ยืนต้น
70 อีโกย, หนวดกุ้ง	<i>Aporosa martinii</i> Planch.	Vitaceae (Vitaceae)	ไม้เลื้อย
71 ผักแสลง	<i>Xanthophyllum glaucum</i> Wall.	Xanthophyllaceae	ไม้พุ่ม
72 มะม่วงป่า	<i>Mangifera caloneura</i> Kurz.	Anacardiaceae	ไม้ยืนต้น
73 มะกอกป่า	<i>Spondias pinnata</i> Kurz	Anacardiaceae	ไม้ยืนต้น
74 มะปลิงป่า	<i>Bouea macrophylla</i> Griff.	Anacardiaceae	ไม้ยืนต้น
75 คอแลน (มะแงว)	<i>Nephelium hypoleucum</i> Kurz.	Sapindaceae	ไม้ยืนต้น
76 มะหาด	<i>Lepisanthes rubiginosa</i> Leenh.	Sapindaceae	ไม้ยืนต้น

ตาราง 13 (ต่อ)

ชื่อทางการ/ชื่อพื้นเมือง (Local Names)	ชื่อพฤกษศาสตร์ (Botanical Names)	ชื่อวงศ์ (Botanical Names)	ประเภทไม้
77 สะเดาบ้าน	<i>Azadirachta indica</i> Juss. Var. <i>siamensis</i> Valetton	Meliaceae	ไม้ยืนต้น
78 มะตูม	<i>Aegle marmelos</i> Corr.	Rutaceae	ไม้ยืนต้น
79 บัวบก	<i>Centella asiatica</i> (L.) Urban	Apiaceae (Umbelliferae)	ไม้ล้มลุก
80 คุย (ลูกยาง)	<i>Willughbeia dulcis</i> Ridl.	Apocynaceae	ไม้เลื้อย
81 ผักบุ้ง	<i>Ipomoea aquatica</i> Forsk.	Convolvulaceae	ไม้เลื้อย
82 มะแว้งต้น	<i>Solanum indicum</i> Linn.	Solanaceae	ไม้พุ่ม
83 มะอี	<i>Solanum stramonifolium</i> Jacq.	Solanaceae	ไม้พุ่ม
84 แคอาว	<i>Dolichandrone spathacea</i> Schum	Bignoniaceae	ไม้ยืนต้น
85 เพกา	<i>Oroxylum indicum</i> Vent.	Bignoniaceae	ไม้ยืนต้น
86 ผักกาดนา	<i>Sphenoclea zeylanica</i> Gaertn.	Sphenocleaceae	ไม้ล้มลุก
87 ส้มกบ (อุโลก)	<i>Hymenodictyon excelsum</i> Wall.	Rubiaceae	ไม้ยืนต้น
88 ยอป่า	<i>Morinda coreia</i>	Rubiaceae	ไม้พุ่ม
89 หญ้าดอกฟ้า	<i>Crassocephalum crepidioides</i> S.Moore	Asteraceae	ไม้ล้มลุก
90 ผักตะกั้ง	<i>Portulaca oleracea</i> Linn.	Portlacaceae	ไม้ล้มลุก

ตาราง 14 แสดงชนิดของเห็ดที่พบในบริเวณ ตำบลนาดี อำเภอนาดี

ชื่อทางการ/ชื่อพื้นเมือง (Local Names)	ชื่อพฤกษศาสตร์ (Botanical Names)	ชื่อวงศ์ (Family Names)	ประเภทไม้
1 เห็ดปลวก (เห็ดโคน)	<i>Termitomyces</i> sp.	Amanitaceae	เห็ด
2 เห็ดระโงกเหลือง	<i>Amanita Vaginata</i> (fr.) quel Var. <i>fulva</i>	Amanitaceae	เห็ด
3 เห็ดยูลิปดัส	<i>Amanita</i> sp.	Amanitaceae	เห็ด
4 เห็ดตับเต่า	<i>Boletus colossus</i>	Boletaceae	เห็ด
5 เห็ดกระด้าง (เห็ดบด)	<i>Lentinus praerigidus</i> Berk.	Poylporaceae	เห็ด
6 เห็ดเผาะ	<i>Astracus hygrometricus</i>	Straeaceae	เห็ด
7 เห็ดหูหนู	<i>Auricularia auriculari</i> (S.F.Gray) Martin	Auriculariaceae	เห็ด

ตาราง 15 แสดงชนิดของพรรณพืช ส่วนที่ใช้ประโยชน์ ลักษณะการใช้ประโยชน์ ฤดูกาลเก็บ ที่ทำการสำรวจพบใน ตำบลนาดี อำเภอหาดใหญ่

ชื่อทางการ / ชื่อพื้นเมือง	ประเภทไม้	ส่วนที่ใช้ประโยชน์											ลักษณะการใช้ประโยชน์และการจำหน่าย					ช่วงเวลา เก็บหา
		หน่อ/ยอด ใบ	เนื้อไม้	เปลือก	ยาง	ผล/เมล็ด	ราก	ลำต้น	ใบ	ดอก	ผล	เมล็ด	วิธีอื่น ๆ	มีจำหน่ายใน ตลาด	ไม่มีจำหน่าย ในตลาด			
1 กูดแดง	เฟิร์น	X													/	ตลอดปี		
2 กูดเกลี้ยง	เฟิร์น	X													/	ตลอดปี		
3 ผักแม่ร้าง	เฟิร์น	X													/	ตลอดปี		
4 ผักแว่น	เฟิร์น	X													/	ฤดูฝน		
5 ผักก้านจอง	ไม้ล้มลุก	X													/	ตลอดปี		
6 สันตะวา	ไม้พุ่ม	X													/	ฤดูฝน		
7 หวายขม	ปาล์ม		X												/	ตลอดปี		
8 ลาน	ปาล์ม														/	ตลอดปี		
9 กะพ้อ	ปาล์ม														/	ตลอดปี		
10 หมากป้า	ปาล์ม														/	ตลอดปี		
11 ตำร้าง	ปาล์ม														/	ตลอดปี		
12 อีรอก	ไม้ล้มลุก	X													/	ฤดูฝน		
13 บูก	ไม้ล้มลุก														/	ฤดูฝน		

ตาราง 15 (ต่อ)

ชื่อทางการ / ชื่อพื้นเมือง	ประเภทไม้	ส่วนที่ใช้ประโยชน์											ลักษณะการใช้ประโยชน์และการจำหน่าย					ช่วงเวลา เก็บหา
		หน่อยอด	หน่อยอด	หน่อยอด	หน่อยอด	หน่อยอด	หน่อยอด	หน่อยอด	หน่อยอด	หน่อยอด	หน่อยอด	หน่อยอด	รับประทานสด	ทำให้สุก โดยการต้ม ลวก	วิธีอื่น ๆ	มีจำหน่ายใน ตลาด	มีจำหน่ายใน ในตลาด	
14 บอนผ้า	ไม้ล้มลุก	X											-	-	-	/	-	ตลอดปี
15 ทุเรียน	ไม้ล้มลุก	X											/	/	-	/	-	ตลอดปี
16 ผักหนาม	ไม้ล้มลุก	X											-	/	ดอง	/	-	ตลอดปี
17 ไม้ป่า (ไม้หนาม)	ไม้												-	/	ทำแห้ง, ดอง, เครื่องใช้สอย	/	-	ฤดูฝน
18 ไม้แดง	ไม้												-	/	"	/	-	ฤดูฝน
18 ไม้ปล้อง , ไม้ซาง	ไม้												-	/	"	/	-	ฤดูฝน
20 ไม้รวก	ไม้												-	/	"	/	-	ฤดูฝน
21 หน้อยดำ	ล้มลุก												-	-	ทำหัตถ์	/	-	ตลอดปี
22 กัลยาณี	ไม้ล้มลุก												/	/	-	/	-	ตลอดปี
23 ข่าลิง	ไม้ล้มลุก												-	/	-	/	-	ตลอดปี
24 กระเจียวแดง	ไม้ล้มลุก												/	/	-	/	-	ฤดูฝน
25 เอื้องหมายนา	ไม้ล้มลุก												-	/	-	-	/	ฤดูฝน

ตาราง 15 (ต่อ)

ชื่อทางการ / ชื่อพื้นเมือง	ประเภทไม้	ส่วนที่ใช้ประโยชน์										ลักษณะการใช้ประโยชน์และการจำหน่าย					ช่วงเวลาเก็บ
		หน่ออ่อน	เปลือก	เนื้อไม้	ราก	ผล	เมล็ด	ใบ	ก้าน	หน่อ	เปลือก	รับประทาสด	ทำให้สุกโดยการต้ม ลวก ย่าง แกลบ ฯลฯ	วิธีอื่น ๆ	มีจำหน่ายในตลาด	มีจำหน่ายในตลาด	
26 กระเทียม	ไม้ล้มลุก											-	/	-	-	/	ฤดูฝน
27 ผักกาดเขียว (ผักอีจีน)	ไม้ล้มลุก											/	/	-	-	/	ฤดูฝน
28 เครือเขียง	ไม้เลื้อย											-	/	-	-	/	ตลอดปี
29 กลอย	ไม้เลื้อย											-	/	-	-	/	ฤดูฝน
30 พืพวน	ไม้เลื้อย											/	-	-	-	/	ฤดูฝน
31 ชำพสุ	ไม้ล้มลุก											/	/	-	-	/	ตลอดปี
32 บัวสาย	ไม้ล้มลุก											/	/	-	-	/	ตลอดปี
33 เถาย่างนาง	ไม้เลื้อย											-	/	-	-	/	ตลอดปี
34 มะเดื่อปล้อง	ไม้ยืนต้น											/	-	-	-	/	ฤดูฝน/ฤดูหนาว
35 มะเดื่อเกลี้ยง	ไม้ยืนต้น											/	-	-	-	/	ฤดูฝน/ฤดูหนาว

ตาราง 15 (ต่อ)

ชื่อทางการ / ชื่อพื้นเมือง	ประเภทไม้	ส่วนที่ใช้ประโยชน์											ลักษณะการใช้ประโยชน์และการจำหน่าย					ช่วงเวลา เก็บหา
		หน่ออ่อน	หน่ออ่อน	หน่ออ่อน	ใบอ่อน	ใบอ่อน	หน่ออ่อน	หน่ออ่อน	หน่ออ่อน	หน่ออ่อน	หน่ออ่อน	หน่ออ่อน	รับประทานสด	ทำให้สุก โดยการต้ม ลวก ย่าง แกง ฯลฯ	วิธีอื่น ๆ	มีจำหน่ายใน ตลาด	ไม่มีจำหน่าย ในตลาด	
36 ผักขมเกลี้ยง	ไม้ยืนต้น	X					X						-	/	-	/	ฤดูฝน	
37 พะวา (ลูกกลาก)	ไม้ยืนต้น						X						/	-	-	/	ฤดูร้อน	
38 กระโดนบก	ไม้ยืนต้น											/	-	-	-	/	ฤดูร้อน	
39 กระทกรก	ไม้เลื้อย	X					X					((ผล))	-	-	-	/	ตลอดปี	
40 ผักขมหนาม	ไม้ล้มลุก	X										-	/	-	-	/	ฤดูฝน	
41 ผักขมพราว	ไม้ล้มลุก	X									X		-	/	-	/	ฤดูฝน	
42 มะค่อม	ไม้ล้มลุก										X		/	-	-	/	ฤดูร้อน	
43 สลึงเป็ดเปลือก	ไม้ยืนต้น												/	-	-	-	ตลอดปี	
44 กุ่มน้ำ	ไม้ยืนต้น	X											-	-	-	/	ฤดูฝน	
45 ผักเสี้ยนบ้าน	ไม้ล้มลุก	X											-	-	-	/	ฤดูฝน	
46 ตำลึง	ไม้เลื้อย	X											-	-	-	/	ตลอดปี	
47 บวบขม	ไม้เลื้อย	X											-	-	-	/	ตลอดปี	

ตาราง 15 (ต่อ)

ชื่อทางการ / ชื่อพื้นเมือง	ประเภทไม้	ส่วนที่ใช้ประโยชน์									ลักษณะการใช้ประโยชน์และการจำหน่าย					ช่วงเวลาที่เกิดพบ
		พืชมะนาว	พืชมะนาว	พืชมะนาว	พืชมะนาว	พืชมะนาว	พืชมะนาว	พืชมะนาว	พืชมะนาว	พืชมะนาว	รับประทานสด	ทำให้สุก โดยการต้ม ลวก ย่าง แกง ฯลฯ	วิธีอื่น ๆ	มีจำหน่ายใน ตลาด	มีจำหน่ายใน ในตลาด	
48 ตำลึงตัวผู้	ไม้เลื้อย	X									-	/	-	/	-	ตลอดปี
49 มะรุม	ไม้ยืนต้น	X	X								-	/	-	/	-	ฤดูฝน
50 ชะมวง	ไม้ยืนต้น	X									-	/	-	/	-	ตลอดปี
51 ส้มป่อย	ไม้เลื้อย	X									/	/	-	-	/	ฤดูร้อน
52 กระถิน	ไม้พุ่ม	X									/	-	-	/	-	ตลอดปี
53 กระเจด	ไม้พุ่ม	X									/	/	-	/	-	ตลอดปี
54 ผักเค็ด	ไม้ล้มลุก	X									-	/	-	-	/	ฤดูฝน
55 มะขาม	ไม้ยืนต้น	X	X								/	/	-	/	-	ฤดูฝน/ฤดูหนาว
56 ขี้เหล็กบ้าน	ไม้ยืนต้น	X	X								-	/	-	/	-	ตลอดปี
57 เสม็ด	ไม้ยืนต้น	X									/	-	-	/	-	ฤดูหนาว
58 หว้า	ไม้ยืนต้น	X									/	-	-	/	-	ฤดูร้อน
59 ผักตัว เกลี้ยง	ไม้ยืนต้น	X									-	/	-	-	/	ฤดูร้อน

ตาราง 15 (ต่อ)

ชื่อทางการ / ชื่อพื้นเมือง	ประเภทไม้	ส่วนที่ใช้ประโยชน์										ลักษณะการใช้ประโยชน์และการจำหน่าย					ช่วงเวลา เก็บ
		หอยโข่ง	หอยโข่ง	หอยโข่ง	หอยโข่ง	หอยโข่ง	หอยโข่ง	หอยโข่ง	หอยโข่ง	หอยโข่ง	หอยโข่ง	รับประทานสด	ทำให้สุก โดยการต้ม ลวก ย่าง แกง ฯลฯ	วิธีอื่น ๆ	มีจำหน่ายใน ตลาด	มีจำหน่ายใน ในตลาด	
60 ผักติ้วส้ม	ไม้ยืนต้น	×	×									/	-	-	/	-	ฤดูร้อน
61 ผักหวานแดง	ไม้พุ่ม	×	×									-	/	/	/	-	ฤดูร้อน
62 มะเฒ่าเล็ก	ไม้พุ่ม							×				/	-	-	/	-	ฤดูฝน
63 มะไฟป่า	ไม้ยืนต้น							×				/	-	-	/	-	ฤดูฝน
64 สะเฒ	ไม้ยืนต้น							×				/	-	-	/	-	ฤดูร้อน
65 ลูกใต้ใบ	ไม้ล้มลุก	×						×				-	/	-	-	/	ฤดูฝน
66 มะขามป้อม	ไม้ยืนต้น							×				/	-	-	/	-	ฤดูฝน
67 ผักหวานบ้าน	ไม้ล้มลุก	×						×				-	/	-	-	/	ฤดูฝน
68 มะยม	ไม้พุ่ม	×						×				/	-	-	/	-	ฤดูฝน/ฤดูหนาว
69 กะบก	ไม้ยืนต้น							×				/	-	-	/	-	ฤดูร้อน
70 อโศก, หนวดกุ้ง	ไม้เลื้อย	×						×				/	-	-	-	/	ฤดูร้อน/ฤดูฝน
71 ผักแส	ไม้พุ่ม	×										-	/	-	/	-	ฤดูร้อน

ตาราง 15 (ต่อ)

ชื่อทางการ / ชื่อพื้นเมือง	ประเภทไม้	ส่วนที่ใช้ประโยชน์											ลักษณะการใช้ประโยชน์และการจำหน่าย					ช่วงเวลา เก็บหา
		หอยแครง	หอยแครง	หอยแครง	หอยแครง	หอยแครง	หอยแครง	หอยแครง	หอยแครง	หอยแครง	หอยแครง	หอยแครง	รับประทานสด	ทำให้สุก โดยการต้ม ลวก อย่าง แกง ฯลฯ	วิธีอื่น ๆ	มีจำหน่ายใน ตลาด	มีจำหน่ายใน ในตลาด	
72 มะม่วงป่า	ไม้ยืนต้น	X											/	-	-	/	-	ฤดูร้อน
73 มะกอกป่า	ไม้ยืนต้น	X											/	-	-	/	-	ฤดูร้อน
74 มะปรางป่า	ไม้ยืนต้น	X											/	-	-	/	-	ฤดูร้อน
75 คอแลน (มะแงว)	ไม้ยืนต้น	X											/	-	-	/	-	ฤดูร้อน
76 มะหาด	ไม้ยืนต้น	X											/	-	-	/	-	ฤดูฝน
77 สะเดาบ้าน	ไม้ยืนต้น	X											-	-	-	/	-	ฤดูหนาว
78 มะตูม	ไม้ยืนต้น	X											/ (ใบ)	/ (ผลแห้ง)	ตากแห้ง คั้นทำเครื่องดื่ม	/ (ผล)	/ (ใบ)	ฤดูร้อน
79 บัวบก	ไม้ล้มลุก	X											/	-	-	/	-	ตลอดปี
80 คุย (ลูกยาง)	ไม้เลื้อย	X											/	-	-	/	-	ฤดูร้อน
81 ผักบุ้ง	ไม้เลื้อย	X											/	/	-	/	-	ตลอดปี
82 มะแว้งต้น	ไม้พุ่ม	X											-	/	-	/	-	ฤดูฝน

ตาราง 15 (ต่อ)

ชื่อทางการ/ ชื่อพื้นเมือง	ประเภทไม้	ส่วนที่ใช้ประโยชน์										ลักษณะการใช้ประโยชน์และการจำหน่าย					ช่วงเวลา เก็บหา
		หอยโข่ง	หอยโข่ง	หอยโข่ง	หอยโข่ง	หอยโข่ง	หอยโข่ง	หอยโข่ง	หอยโข่ง	หอยโข่ง	หอยโข่ง	รับประทานสด	ทำให้สุก โดยการต้ม ลวก ย่าง แกง ฯลฯ	วิธีอื่น ๆ	มีจำหน่ายใน ตลาด	ไม่มีจำหน่าย ในตลาด	
83 มะอึก	ไม้พุ่ม											/	/	-	/	-	ฤดูฝน
84 แคนอว	ไม้ยืนต้น											-	/	-	/	-	ฤดูฝน
85 เพกา	ไม้ยืนต้น											-	/	-	/	-	ฤดูฝน/ฤดู หนาว
86 ผักปอดนา	ไม้ล้มลุก											-	/	-	-	/	ฤดูฝน
87 ส้มกบ (อุโลก)	ไม้ยืนต้น											/	-	-	-	/	ฤดูร้อน
88 ยอป่า	ไม้พุ่ม											-	/	-	-	/	ฤดูฝน
89 หญ้าดอกฟ้า	ไม้ล้มลุก											/	/	-	-	/	ฤดูร้อน
90 ผักตะกิง	ไม้ล้มลุก											-	/	-	-	/	ฤดูฝน

ตาราง 16 ชนิดของเห็ด ที่สำรวจพบใน ตำบลนาดี อำเภอนาดี แสดงลักษณะการใช้ประโยชน์ ฤดูกาลการเก็บ

ชื่อทางการ/ ชื่อพื้นเมือง	ประเภทไม้	ลักษณะการใช้ประโยชน์และการจำหน่าย					ช่วงเวลา ที่เก็บ
		รับประทานสด	ทำให้อสุก โดยการต้ม ลวก ย่าง, แกง, ฯลฯ	วิธีอื่น ๆ	มีจำหน่ายใน ตลาด	ไม่มีจำหน่าย ในตลาด	
1 เห็ดปลวก (เห็ดโคน)	เห็ด	-	/	ดอง	/	-	ฤดูฝน
2 เห็ดระโงกเหลือง	เห็ด	-	/	-	/	-	ฤดูฝน
3 เห็ดยูลิปัส	เห็ด	-	/	-	-	/	ฤดูฝน
4 เห็ดตับเต่า	เห็ด	-	/	-	/	-	ฤดูร้อน
3 เห็ดกระด้าง (เห็ดบด)	เห็ด	-	/	-	/	-	ฤดูฝน
6 เห็ดเผาะ	เห็ด	-	/	-	/	-	ฤดูฝน
7 เห็ดหนู	เห็ด	-	/	-	/	-	ตลอดปี

แนวคำถามในการสัมภาษณ์

เรื่อง การเก็บเกี่ยวของป่ากับการรักษาป่าแบบยั่งยืน: กรณีศึกษา *Lasia spinosa* Thw.
(ผักหนาม) ณ ตำบลนาดี อำเภอนาดี จังหวัดปราจีนบุรี

ชื่อผู้ให้สัมภาษณ์

(นาย / นาง / นางสาว).....นางสกุล.....
อยู่บ้านเลขที่.....หมู่ที่.....ตำบลนาดี อำเภอนาดี จังหวัดปราจีนบุรี

1. อาชีพของครัวเรือน.....รายได้ต่อปีประมาณ.....บาท
2. ครัวเรือนของท่านมีที่ดินถือครองอยู่.....ไร่
3. ครัวเรือนของท่านเป็นลูกหนี้ธนาคาร หรือสถาบันการเงินอื่น ๆ หรือไม่.....
4. วัตถุประสงค์ของการกู้เงิน.....
5. การใช้ประโยชน์ของป่าในครัวเรือนของท่าน
☐ ใช้ในครัวเรือน ☐ จำหน่าย ☐ ใช้ในครัวเรือนและจำหน่าย
6. ครัวเรือนของท่านเคยเข้าไปเก็บเกี่ยวของป่า
☐ เคยบ่อยครั้งประมาณ.....
☐ เคยบ้างประมาณ.....
☐ ไม่เคย.....

* รายละเอียดการเก็บหาของป่าจำพวกพรรณไม้ของครัวเรือนของท่าน *

1. ชื่อ.....ฤดูกาลการเก็บเกี่ยว.....
วิธีการเก็บเกี่ยว.....ส่วนที่เก็บเกี่ยวนำมาใช้ประโยชน์.....
.....
2. ลักษณะการใช้ประโยชน์ของป่า.....
☐ ใช้ในครัวเรือน ☐ จำหน่าย ☐ ใช้ในครัวเรือนและจำหน่าย
3. บริเวณที่เข้าไปเก็บของป่า.....มีระยะทางห่างจากหมู่บ้าน
ประมาณ.....กิโลเมตร

ประวัติย่อของผู้วิจัย

ชื่อ	นางสาวเพ็ญศรี ผูกเพชร
วันเดือนปีเกิด	29 ธันวาคม 2510
สถานที่เกิด	อำเภอเมือง จังหวัดนนทบุรี
สถานที่อยู่ปัจจุบัน	บ้านเลขที่ 62 หมู่ 5 ตำบลบางกร่าง ซอยสุราณีเวศ ถนนบางกรวย-ไทรน้อย อำเภอเมือง จังหวัดนนทบุรี 11000
ตำแหน่งหน้าที่การงานปัจจุบัน	อาจารย์ 1 ระดับ 5
สถานที่ทำงานปัจจุบัน	วิทยาลัยพลศึกษาจังหวัดสุพรรณบุรี กระทรวงศึกษาธิการ
ประวัติการศึกษา	
พ.ศ.2529	มัธยมศึกษาปีที่ 6
	จากโรงเรียนศรีบุญยานนท์
พ.ศ. 2533	ค.บ. (วิทยาศาสตร์ทั่วไป)
	จากสถาบันราชภัฏสวนดุสิต

การเก็บเกี่ยวของป่ากับการรักษาป่าแบบยั่งยืน : กรณีศึกษา *Lasia spinosa* Thw.
(ผักหนาม) ณ ตำบลนาดี อำเภอนาดี จังหวัดปราจีนบุรี

บทคัดย่อ
ของ
เพ็ญศรี ผูกเกษร

เสนอต่อมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต วิชาเอกชีววิทยา
พฤษภาคม 2543

การศึกษาความสัมพันธ์ของการเก็บเกี่ยวของป่ากับการรักษาป่าอย่างยั่งยืน โดยใช้ผักหนาม (*Lasia spinosa* Thw.) เป็นกรณีศึกษา สถานที่ทำการศึกษาได้แก่ บ้านหมู่ 2 ซึ่งประกอบด้วย หมู่บ้านเล็กๆ จำนวน 3 หมู่บ้าน ได้แก่ บ้านวานเหลื่อง บ้านเขารัง และบ้านไร่ บ้านหมู่ 2 นี้ตั้งอยู่ใกล้แนวเขตอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ จังหวัดปราจีนบุรี ในการศึกษาครั้งนี้ใช้วิธีการประเมินแบบสภาวะเร่งด่วน (Rapid rural appraisal technique : RRA) สำหรับการเก็บข้อมูล ผลการวิจัยพบว่า ชาวบ้านหมู่ 2 ประมาณร้อยละ 90 ยังคงเข้าไปเก็บหาของป่า ของป่าที่ชาวบ้านเก็บเกี่ยว ประกอบด้วย พรรณไม้ จำนวน 90 ชนิด และเห็ด จำนวน 7 ชนิด ชาวบ้านเก็บเกี่ยวของป่ามาใช้บริโภคในครัวเรือนเป็นหลัก และของป่าที่ชาวบ้านนิยมนำบริโภคสูงสุด สามอันดับแรกคือ ผักหนาม (*Lasia spinosa* Thw.) ผักหวาน (*Melientha sauvis* Pierre.) และผักเสม็ดชุม (*Syzygium gratum* Wigh.) ใบอ่อนของพืชเหล่านี้ นิยมนำมารับประทานเป็นผัก

ผลจากการเปรียบเทียบการกระจายพันธุ์ของผักหนาม ในพื้นที่คนเก็บมาก และในพื้นที่คนเก็บน้อยนั้น ปรากฏว่า การเก็บเกี่ยวผักหนามของชาวบ้านนี้ ไม่ส่งผลให้โครงสร้างของประชากรเปลี่ยนแปลงไป และการเก็บเกี่ยวไม่มีผลกระทบต่อการเจริญเติบโตของใบอ่อน และยอดอ่อนเช่นกัน จากงานวิจัยเรื่องนี้ จะสรุปได้ว่า วิธีการเก็บเกี่ยวผักหนามของชาวบ้านที่ปฏิบัติอยู่นี้ จัดอยู่ในระดับที่ยั่งยืน แต่ข้อสรุปนี้ยังไม่สามารถใช้เป็นข้อสรุปของการเก็บเกี่ยวของป่าชนิดอื่นได้

HARVESTING OF NON – TIMBER FOREST PRODUCT AND SUSTAINABILITY :
A CASE STUDY OF *LASIA SPINOSA* THW.
AT TAMBOL NADI AMPHOE NADI CHAJWAT PRACHIN BURI.

AN ABSTRACT
BY
PHENSIR PUKKASON

Submitted on
Presented in partial fulfillment of the requirements
for the Education (Biology) at Srinakharinwirot University
May 2000

The relationship of harvesting of non-timber forest products (NTFPs) and the sustainability of the forests was investigated, using *Lasia spinosa* Thw. as a case study. The study was conducted in Ban - Moo 2 comprising the three settlements of Ban Wan Leung, Ban Khao Rang, and Ban Rai situated at the southern border of Khao Yai National Park, Prachin Buri Province. Information on village livelihood and forest resource use of this study was collected using Rapid Rural Appraisal technique. This study revealed that 90% of households in the village studied, collect NTFPs. Ninety different plant species and 7 different mushroom species were identified as NTFPs harvested from the forest. NTFPs are mainly collected for home consumption. The most 3 popular consumable NTFPs. were *Lasia spinosa* Thw., *Melientha sauvais* Pierre. and *Syzygium gratum* Wigh. respectively. Young leaves of those plant species are commonly consumed as vegetables.

Size-class distributions of *Lasia spinosa* Thw. were compared at sites with different harvesting intensity. The results showed that the population structure of the plant did not appear to have changed due to harvesting. The growth of young leaves and shoots did not appear to be affected by harvesting. From this it may be concluded that harvesting at the level and extent performed by the villagers in this settlement is sustainable. Generalizations can not be made for all other types of NTFPs harvested.